

KLEIO

VIJFDE JAARGANG
NUMMER 3

1964

VERENIGING VAN GESCHIEDENISLERAREN
IN NEDERLAND (V.G.N.)

BESTUUR:

DRS. N. J. MAARSEN, *voorzitter*; H. Ravesteijnplein 89, Rijswijk, tel. 070-98 54 02
H. E. DE WOLFF, *1e secretaris*; Het Zicht 109, Den Haag, tel. 070-66 65 06
DRS. F. NAUTA, *2e secretaris*; Mispelstraat 35, Den Haag, tel. 070-68 15 82
DRS. D. DE BOER, *penningmeester*; Pieter Lastmankade 34^{III}, Amsterdam-Z.,
tel. 020-72 17 13
postrekening 6269 van de Twentsche Bank, Minervaplein 25, A'dam-Z.,
t.n.v. D. de Boer, onder vermelding van: contributie VGN
ZR. DRS. A. J. M. ALKEMADE, Rotterdam
DRS. P. P. J. VAN CASPEL, Drachten
DR. F. DROST, Arnhem
MR. DR. M. B. VAN DER HOEVEN, Amersfoort
DR. B. A. VERMASEREN, *belast met de buitenlandse betrekkingen*;
Willem III laan 36, Breda

CONTRIBUTIE: f 12.50 per kalenderjaar, het abonnement op 'Kleio' inbegrepen;
het blad verschijnt 6 x per jaar

LEDENADMINISTRATIE:

De ledenadministratie berust bij DRS. F. NAUTA, Mispelstraat 35, Den Haag, tel.
070-68 15 82. Aangiften en afschrijvingen aan dit adres (zo mogelijk ook aan Drs.
D. de Boer). Bij aangifte wordt dringend verzocht mee te delen: naam, voorletters,
eventueel titel, bevoegdheid, huisadres, telefoon- en netnr., adres van school van hoofdbe-
trekking

COMMISSIES:

ORGANISATIECOMMISSIE VOOR GESCHIEDENISDIDAKTIEK

Leden: DR. P. F. M. FONTAINE / P. KLIJNSMA / A. C. BOONSTRA

Secretaresse: MEJ. DRS. E. M. FREITAG, Meander 19, Amstelveen

COMMISSIE POSTACADEMIALE FORMING

Leden: DRS. H. J. NANNEN / DRS. G. VAN ROON / MEJ. DRS. F. H. ABAS

Secretaresse: MEJ. DRS. J. G. BERFELD, Ottoburgstraat 43, Rijswijk, tel. 070-11 82 29

KLEIO

Orgaan van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland (V.G.N.)

Redactie: Leden: DR. P. A. M. GEURTS / DRS. H. J. NANNEN / DR. D. J. ROORDA /
G. WIJLING

Secretaris: DRS. A. C. H. J. VAN NOORT, Oranjelaan 101, Lisse, tel. 02530-4527

Secretaris Raad van Beheer Kleio-Didactica: G. WIJLING, Oranjeplein 8, Haarlem,
tel. 02500-13405

Abonnement: voor leden gratis; voor niet-leden f 9.— per kalenderjaar, opgave aan

DRS. F. NAUTA, Mispelstraat 35, Den Haag, tel. 070-68 15 82

Administratie: VAN GOOR ZONEN, postbus 290, Den Haag of DRS. F. NAUTA,
Mispelstraat 35, Den Haag, tel. 070-68 15 82

KLEIO

Tijdschrift van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland
(V.G.N.)

VIJFDE JAARGANG | NUMMER 3 | JUNI 1964

MEDEDELINGEN BESTUUR EN COMMISSIES

De Organisatiecommissie voor geschiedenisdidactiek deelt mee, dat de volgende historisch-didactische conferentie voor geschiedenisleraren gehouden zal worden op vrijdag 25 en zaterdag 26 september a.s. in het conferentie-oord „de Pietersberg” te Oosterbeek.

Namens de Commissie-Didactiek
Dr. P. F. M. Fontaine, Amsterdam

Besluit van het bestuur van de V.G.N. betreffende een te publiceren serie „Didactica”

Het bestuur van de VGN,
overwegende, dat auteurs op het terrein van de didactiek der geschiedenis in de gelegenheid gesteld behoren te worden hun publicaties het licht te doen zien in het kader van de historisch-didactische activiteiten der vereniging, overwegende ook, dat dergelijke publicaties gezien dienen te worden als extra-nummers van het tijdschrift „Kleio”,
hebben besloten:

- art. 1 Op gezag van de VGN zal verschijnen een serie publicaties op het terrein van de didactiek der geschiedenis.
- art. 2 De titel van de serie is „Kleio-Didactica”.
De publicaties zullen worden genummerd.
- art. 3 De serie zal worden uitgegeven door de VGN in samenwerking met G.B. van Goor Zonen's Uitgeversmaatschappij N.V., te Den Haag.
- art. 4 De serie zal het formaat hebben van het tijdschrift „Kleio”.
De kleur van het omslag zal verschillen van die van het tijdschrift „Kleio”.

- art. 5 Er is een raad van beheer en een redactie.
 - art. 6 De redactie is de redactie van het tijdschrift „Kleio”.
De raad van beheer bestaat uit de redactie voornoemd, de penningmeester van de VGN en een door de didactiek-commissie aan te wijzen lid van die commissie.
 - art. 7 De redactie doet de raad van beheer voorstellen m.b.t. in de serie op te nemen publicaties.
De raad van beheer beslist over in de serie op te nemen publicaties. Hij ziet toe op de publicatie en beslist over herdrukken.
 - art. 8 Bij verschil van mening wordt de zaak tezamen met het bestuur besproken en beslist het bestuur.
 - art. 9 Het publiceren geschiedt op zakelijke basis (daaronder begrepen een door de raad van beheer vast te stellen honorarium voor de auteur). Baten vloeien toe aan de kas van de redactie van het tijdschrift „Kleio”.
 - art. 10 De raad van beheer stelt een prijs vast voor leden en niet-leden.
 - art. 11 De raad van beheer draagt zorg voor de publiciteit t.b.v. de verkoop.
 - art. 12 De raad van beheer zal streven naar subsidiëring der publicaties door de overheid, één of meer der Pedagogische Centra of enige andere instantie, een en ander in overleg met het bestuur.
- Dit besluit dient tevens als instructie voor de redactie en de raad van beheer.

Commissie buitenlandse betrekkingen

De „Belgische Federatie van leraars in de Geschiedenis” zond ons de pas-verschenen aflevering van haar tijdschrift Geschiedenis en Onderwijs. Dit tijdschrift verschijnt op niet-geregelde tijden ongeveer tweemaal in het jaar. Deze aflevering - jaargang 13, 1963 - is geheel gewijd aan de oprichter van de Federatie, Inspecteur A. Puttemans. Ze bevat een korte levensbeschrijving van deze zo bijzonder verdienstelijke figuur, die op een reis in Katanga in 1961 door een auto-ongeluk om het leven kwam. Zijn overlijden verwekte algemene verslagenheid, niet alleen in België, doch ook in de internationale organisaties, waar hij zijn land vertegenwoordigde en streed voor een herziening van het geschiedenis-onderwijs.

Bovendien bevat deze aflevering de teksten van de redevoeringen, gehouden bij de begrafenis op 1 juli 1961 en op de Academische Zitting, die de Federatie op de 22ste oktober 1961 aan haar oprichter wijdde.

Aan degenen, die belangstelling hebben voor de persoon van dhr. Puttemans, kan deze aflevering worden toegezonden tegen vergoeding van de porto-kosten. Leentijd: 14 dagen. Aanvragen bij ondergetekende.

B. A. Vermaseren

Verslag van de algemene ledenvergadering van de V. G. N. Gehouden op maandag 6 april te Amersfoort in het R. K. Lyceum voor Meisjes „O. L. Vrouwe ter Eem”.

Om 10.45 uur opende de voorzitter van de vereniging het openbaar gedeelte van de ledenvergadering. Hartelijk heette hij welkom de spreker en zijn vrouw, de heer en mevrouw van Doorn, de rectrix van het lyceum O.L.V. ter Eem, zr. Francesca, de afgevaardigde van de Inspectie, de heer Brants, de afgevaardigde van de Rijkslerarenvereniging, de heer Mulder, de afgevaardigde van het Katholiek Pedagogisch Bureau, de heer Peters, de afgevaardigde van de Geografische Vereniging, de heer Schreurs en de afgevaardigde van onze Belgische zustervereniging, de heer Scheerder.

Als één van de voornaamste taken van het bestuur zag hij een verdere versteviging van de structuur van de vereniging en hij wees daarbij op het ontwerp-huishoudelijk reglement en op de daarin genoemde mogelijkheid van instructies voor bestuursleden en commissies. Het beleid zou steeds gericht moeten zijn op een stevige leiding door het bestuur, gecombineerd met een zo groot mogelijke autonomie der commissies.

Van de projecten, die het bestuur in overweging heeft, noemde hij de uitgave van een serie bronnen voor gebruik in de klas, een historisch seminarie voor jonge leraren, een onderzoek naar de problemen van het geschiedenisonderwijs op de kweekscholen en een verdere ontwikkeling van het instituut der „Europa”-reizen. Verder gaf hij een overzicht van de contacten die de vereniging onderhouden of gelegd had. Hij memoreerde het contact met het departement over het toekomstige eindexamenprogramma, met de Raad van Leraren over de kwestie der minimum-urentabellen en over de geschiedenis als eindexamenvak, met het Onderwijskundig Studiecentrum en het Katholiek Pedagogisch Bureau over didaktische vraagstukken, met de V.O.S. en de Geografische Vereniging over de „Europa”-reizen en over het vak „maatschappijleer” en tenslotte met de verenigingen van geschiedenisleraren in andere landen. Hij betreurde het ontbreken van een goed contact met het Christelijk Pedagogisch Studiecentrum en stelde, dat het bestuur openstond voor alle mogelijkheden om tot een goed contact te komen.

Tenslotte bedankte hij alle bestuurs- en commissieleden voor het vele werk, dat zij in het afgelopen jaar voor de V. G. N. hadden gedaan.

Na de openingsrede gaf de voorzitter het woord aan Dr. C. L. van Doorn, die ons in zijn uitstekende voordracht: „Aanvankelijke ontwikkelingen in de jonge staten van Afrika en Azië” een indruk gaf van de problemen, waarvoor de leiders van de nieuwe Afro-Aziatische landen zich gesteld zien. Dr. van Doorn was bereid aan de redactie van Kleio een samenvatting van deze voordracht te zenden, welke t.z.t. gepubliceerd zal worden.

Om 14.00 uur begon de huishoudelijke vergadering.

De voornaamste punten waren:

1. Jaarverslagen.
2. Het erelidmaatschap van Drs. J. Haak.

3. Vaststelling van het huishoudelijk reglement.
4. Bevestiging benoeming bestuursleden a.i.
5. Bestuursmutaties.
6. Voorstel rooster van aftreden.
7. Rondvraag en sluiting.

1. Jaarverslagen:

a. Het jaarverslag van de secretaris.

De voorzitter deelde naar aanleiding van vragen over de studiereizen naar Parijs en Straatsburg mee, dat deze reizen voorlopig alleen via de Stichting Schoolreizen georganiseerd zullen worden.

Collega J. Haak wenste meer informatie over het onderhoud van het bestuur met de directeur-generaal van het onderwijs Mr. Ir. M. Goote m.b.t. het nieuwe eindexamenreglement. De voorzitter kon alleen zeggen, dat een definitieve beslissing hierover nog moet vallen.

b. Jaarverslag van de penningmeester.

De contributie werd onveranderd vastgesteld op f 12.50 voor gewone - en f 10.50 voor bijzondere leden.

De ledenvergadering nam het voorstel aan, dat de controle van de kascommissie vóór 1 april dient te geschieden. De collega's J. J. Janssen, J. H. Kemperink en J. C. Varekamp werden als leden van de nieuwe kascommissie benoemd.

c. Jaarverslag van de didaktiekcommissie.

Verschillende leden vroegen opheldering over de coördinatie van de didaktiekgroepen. Collega J. S. Wijne deelde mee, dat de Utrechtse groep b.v. los staat van de V.G.N. Hij had ernstige kritiek op de hele gang van zaken. Collega P. Fontaine deelde mee, dat er wel coördinatie bestaat tussen de didaktiekcommissie en de didaktiekgroepen van Amsterdam en Haarlem.

Helaas was collega P. Klijnsma, die speciaal met het groepswork belast is, verhinderd de vergadering bij te wonen, zodat hij geen nadere toelichting kon geven.

Uitvoerig werd de verhouding tussen de V.G.N. en het C.P.S. besproken. Zoals bekend laat deze verhouding momenteel veel te wensen over. De ledenvergadering machtigde het bestuur alle middelen aan te wenden om tot een nauwe samenwerking met het C.P.S. te komen, zoals deze bestaat tussen de V.G.N., het K.P.B. en het O.S.C.

Op de vergadering bleek, dat vooral de aanwezige Prot. Chr. V.G.N. - leden deze samenwerking zeer op prijs zouden stellen.

d/e. Jaarverslagen van de redactie van Kleio en van de Commissie Postacademiale Vorming.

De ledenvergadering bracht aan de redactie van Kleio en aan de Commissie Postacademiale Vorming hulde voor het vele werk, dat ze verricht hebben.

2. Collega Haak werd ere-lid van de V.G.N., wegens het vele werk, dat hij

voor de geschiedenisleraren heeft verricht. De voorzitter gaf een (historisch) overzicht van de vele activiteiten van het nieuwe ere-lid. Daarna werd hem een geschenk aangeboden.

3. Het huishoudelijk reglement werd met algemene stemmen aanvaard.
4. De ledenvergadering bevestigde de benoeming van de bestuursleden a.i. Dr. Mr. M.B. van der Hoeven, Drs. F. Nauta en Dr. B.A. Vermaseren.
5. Mej. A.E. Revers en de heer P.J.A. Schwiebbe traden als bestuurslid af; als nieuwe leden werden benoemd: Drs. A.J.M. Alkemade (Zr. Alix) en Dr. F. Drost.
6. De voorzitter stelde het volgende rooster van aftreden voor:
1965 Drs. D. de Boer en H.E. de Wolff (benoeming nieuwe penningmeester voor 2 jaar).
1966 Dr. Mr. M.B. van der Hoeven, Drs. N.J. Maarsen, Drs. F. Nauta, Dr. B.A. Vermaseren.
1967 Drs. A.J.M. Alkemade, Drs. P.J.J. van Caspel, Dr. F. Drost, nieuwe penningmeester.
Dit voorstel werd aanvaard.

Aan het eind van de vergadering vroeg collega Haak, of er reeds een bronnencommissie opgericht was. Het bestuur zal hiertoe pogingen ondernemen. Tenslotte dankte de voorzitter collega van der Hoeven voor de organisatie van de ledenvergadering en de rectrix van het R.K. Lyceum voor Meisjes „O.L. Vrouwe ter Eem”, die ons niet alleen onderdak verleende, maar ook voor een voortreffelijke lunch zorgde.

Het is jammer, dat de algemene ledenvergadering door zo weinig leden werd bijgewoond.

Namens de V. G. N.
F. Nauta, 2e secretaris.

* * *

Verslag van de kascommissie ter controle van het jaarverslag van de penningmeester over 1963 (in opdracht van de jongste ledenvergadering).

Op 17 april l.l. heeft deze controle plaats gehad.

De commissie heeft hierbij alles in goede orde bevonden en kan de voorzitter voorstellen om de penningmeester met dank voor zijn accurate werk te de-chargeren.

De commissie,
Drs. A.J.M. Alkemade
W.D.J. Lafeber

GESCHIEDENIS EN TOEKOMST

Wij zijn zo gewend geschiedenis te zien als het onderzoek of het verhaal van hetgeen geschied is, dat wij geneigd zijn om bij voorbaat iedere poging om geschiedenis met de toekomst te verbinden als een contradictio in terminis af te wijzen. In De Gelderlander van 16 januari 1964 schreef een anoniem auteur: „Geschiedenis beschrijft verleden, ontleedt dit, maar we weigeren voorshands geschiedschrijving als profetes van de toekomst te zien!” Duide-lijk worden hier een aantal gedachten en zaken door elkaar gegoooid. Maar het citaat geeft weer, hetgeen leeft bij velen, die huiverig staan tegenover een geschiedenisbeschouwing of eengeschiedschrijving in toekomstperspec-tief. Toch getuigt het van een onwetenschappelijke houding te doen, alsof grote denkers over het onderhavige onderwerp niets zouden hebben gezegd. Ik wil hier slechts twee uitersten noemen, die in vele opzichten toch weer dicht bij elkaar staan: Teilhard de Chardin en Karl Marx.

Wij moeten beginnen het met elkaar eens te worden over enkele begrippen. Te weinig houdt men rekening met het onderscheid tussen geschiedenis-beschrijving, geschiedenisbeschouwing en geschiedenisonderwijs (of beter historische vorming?). Als men zich bezig houdt met geschiedenisbeschrijving (dit woord is weer ruimer dan geschiedschrijving), kan men slechts vertellen, wat er geschied is. Rogier drukte het eens zo uit: „Als historicus kan ik niet in de portefeuille van O.L.Heer kijken!” De historicus heeft de plicht alle feiten zo nauwkeurig en zo waarheidsgetrouw mogelijk weer te geven. Zelfs kan hij zich niet laten verleiden tot een bewering als: „Indien X niet vroeg-tijdig was gestorven, zou die of die oorlog niet hebben plaats gehad”. Een historicus kan nu eenmaal niet weten, – en hier citeer ik opnieuw Rogier – wat er gebeurd zou zijn, als er iets gebeurd was, dat niet gebeurd is. Er blijft voor een geschiedschrijver steeds een gevaar „hinein zu interpreteren”. Wij kunnen dus zeggen, dat geschiedenis zich met het verleden identificeert.

Anders is het, wanneer het om geschiedenisbeschouwing gaat. Hier hebben wij te maken enerzijds met een beoordeling van de feiten, anderzijds met de verklaring van het historisch gebeuren. Wanneer wij Hitler veroordelen, dan volgt deze veroordeling na een bestudering der feiten, die gebeurd zijn. Ook hier identificeert de geschiedenis zich nog met het verleden. Dit is ook het geval, wanneer wij trachten een historisch verloop te verklaren, wanneer wij trachten binnen te dringen in de motieven, die de mens in het verleden hebben geleid.

Van een identificering van geschiedenis met het verleden is echter geen sprake meer, wanneer wij bij de geschiedenisbeschouwing ons de vraag gaan stellen, wat de zin van de geschiedenis is. „Zin impliceert”, aldus Delfgauw, „richting en richting niet alleen waarvandaan, maar ook waarheen” 1). De wijsbegeerte der geschiedenis heeft in ons land slechts matige belangstelling

gevonden. Hoeveel verklaringen immers zijn er in het verleden niet gezocht voor het historisch gebeuren? Wij hebben al die verklaringen van wijsgerig standpunt gezien van de hand moeten wijzen. Maar betekent dit, dat het werk van de Indische, Griekse, Joodse of Christelijke zoekers naar de zin van de geschiedenis nutteloos of onwetenschappelijk is geweest? De historie van welke wetenschap ook bewijst ons toch wel, dat grote geleerden jaren lang hebben gezocht zonder tot een direct resultaat te komen. Bovendien kan men van filosofen nauwelijks verwachten, dat zij „de” oplossing van allerlei problemen vinden. Een wijsgeer is „opzoek naar de waarheid”. Zelfs als zijn hypothese vals is gebleken, heeft hij ertoe bijgedragen, dat de mens een stapje dichterbij de waarheid is gekomen. Wel hebben wij het recht van de filosoof te eisen, dat hij langs wetenschappelijke weg zijn hypothese opbouwt en uitwerkt.

Wanneer wij ons dus afvragen, wat de zin van de geschiedenis is, dienen wij ons goed te realiseren, wat „zin” betekent. Ik citeerde hiervoor reeds Delfgouw. Zin betekent: richting, doel „waarheen”. Wij kunnen dus deze vraag stellen: Waarheen leidt de geschiedenis? Hier doen zich vele moeilijkheden voor. Wat kunnen wij over de toekomst zeggen? Geschiedenis wordt door mensen gemaakt en mensen hebben een vrije wil. Een veelbelovend persoon kan vroegtijdig sterven, een natuurramp kan een einde maken aan de schoonste toekomstdromen, een fanaticus kan een wereldramp ontketenen.

Om die reden stelt Delfgouw, dat men slechts kan weten „waarheen”, als men weet „waarvandaan”. En hier komen wij tot de beroemde „lijn” in de geschiedenis. Langs fenomenologische weg tracht de geschiedenisfilosoof de zin van de historie te achterhalen. Als men de historische gebeurtenissen van de oorsprong der mensheid tot in onze dagen volgt, kan men duidelijk en op wetenschappelijk verantwoorde wijze een „lijn” vaststellen, ook al heeft de mensheid tijden van opgang en diepe neergang gekend. Het staat onomstotelijk vast, dat de mensheid „vooruitgaat”. De grofste misdaden tegen de mensheid zijn niet in staat geweest de mensheid in haar geheel „achteruit” te brengen. Verder valt het niet te ontkennen, dat de mensen naar steeds meer eenheid streven. Weliswaar kwam in het verleden een staatkundige eenheid vaak onder dwang tot stand, maar steeds meer blijkt uit het bestuderen van het historisch gebeuren, dat het aantal elementen, waardoor de mensen, waar ook ter wereld, met elkaar zijn verbonden, toeneemt. Hoe groter de complexiteit van de wereld en haar bewoners wordt, des te meer blijkt de eenheid van kosmos en mensheid.

Het is daarom wetenschappelijk volkomen verantwoord als hypothese te stellen, dat de zin van de geschiedenis ligt in de vooruitgang (volgens Teilhard de Chardin de vooruitgang in vrijheid en bewustzijn) en in een steeds toenemende eenheid van de kosmos en de mensheid. Deze hypothese houdt dus niet in, dat de historici „profeten” zijn, dat door hen voorspeld wordt, hoe de toekomst zal zijn, maar wel, dat uit de feiten duidelijk de richting „waarvandaan” en daarmee ook de richting „waarheen” blijkt.

Heeft dit alles iets te maken met geschiedenisonderwijs? Er zijn leraren,

die menen, dat het hun taak slechts is geschiedenisbeschrijving te geven. Deze opvatting is onjuist. Terecht hebben onze ouders zich vaak afgevraagd, waarom zij eigenlijk geschiedenisonderwijs kregen. De meeste jongelieden hadden weinig belangstelling voor hetgeen de Grieken zeiden of dachten, omdat zij niet begrepen, wat dit alles met hen te maken had. Historici, die dikke boeken konden schrijven over een paar Romeinse mantelspelden of over enkele grafstenen, beschouwden zij als mensen, die van „gezond verstand” gespeend waren.

Sommigen menen, dat door geschiedenisonderwijs het oordeelvermogen van de kinderen wordt gescherpt. Ik geloof inderdaad, dat het begrip voor de betrekkelijkheid der gebeurtenissen een gunstig resultaat van het geschiedenisonderwijs kan zijn. Toch acht ik het verwerven van historisch besef voor de leerlingen veel belangrijker en onder historisch besef is dan te verstaan: het zich bewust zijn van de plaats van ieder mens in het historisch gebeuren en van de persoonlijke verantwoordelijkheid van ieder mens voor een goed verloop van het historisch gebeuren. Maar daarvoor is het nodig, dat onze leerlingen „de lijn” in de geschiedenis ontdekken, en dan vanzelfsprekend een lijn, die begint bij de allereerste mens 2). Ik besef goed, dat het kind nog niet de zin van de geschiedenis kan achterhalen en nog minder begrijpen, maar wel kan de geschiedenisleraar het kind, zij het dan in het begin onbewust, op weg zetten naar een historisch besef. Gebeurt dit overigens niet met alle vakken op onze scholen?

Zo kom ik er toe te stellen, dat geschiedenis in een toekomstperspectief dient te worden geplaatst. Zonder te vervallen in een „hineininterpretieren” dienen wij de worsteling van de mensheid om de eenheid te bereiken op de voorgrond te stellen. Wij moeten de kinderen duidelijk maken, dat de mensheid ondanks alle ups en downs vooruitgaat in vrijheid en bewustzijn.

Teilhard de Chardin - de lezer zal wel bemerkt hebben, hoezeer ik in dit artikel door deze grote denker geïnspireerd ben - heeft nooit een wijsbegeerte der geschiedenis geschreven, maar zijn visionaire ideeën vormen een uitgangspunt om te komen tot een geschiedenisfilosofie, die bevruchtend op ons geschiedenisonderwijs kan inwerken.

Dr. J. P. Gribling

1) Bernard Delfgauw, Geschiedenis en Vooruitgang, Dl. I, pag. 88 (Baarn, 1961). Overigens mag ik o.m. verwijzen naar B. Delfgauw, Teilhard de Chardin (Baarn, 1961) en Pierre Teilhard de Chardin, L'avenir de l'homme (Parijs, 1959).

2) Dit houdt dus in, dat ik voorstander ben van een totale geschiedenis en niet van een geschiedenis, die begint zo maar ergens in de loop der eeuwen, b.v. in 1870.

HET GEBRUIK VAN ACHIEVEMENT-TESTS
BIJ HET GESCHIEDENISONDERWIJS

Iedere geschiedenisleraar die kritisch tegenover zijn werk staat, zal zich van tijd tot tijd afvragen, waarom hij een bepaalde methodiek toepast en welke de waarde is van de door hem toegepaste methode.

Vooraf ook de methode waarmee kennis (inzicht) wordt getoetst of de wijze waarop men leerlingen met een bepaalde hoeveelheid stof konfronteert, mag niet aan deze kritiek ontkomen.

Ieder zal toegeven dat er grote variatie bestaat in de testmethoden. De een preferereert schriftelijk overhoren, een ander wil louter mondeling vragen stellen. De ene leraar eist korte schematische beantwoording en de volgende wil een uitvoerige toelichting. Sommige leraren voelen iets voor invuloefeningen hetzij in een kaart of in een werkboek terwijl ook chronologisch of analogisch rubriceren zijn aanhangers heeft. En dan zijn er tenslotte ook nog de anti-werkboek-mensen, die een zo getrouw mogelijk verslag van hun betoog prefereren, hetzij schriftelijk hetzij mondeling.

In dit artikel zouden wij de aandacht willen vestigen op een vorm van vragen die elders (in het leger, in Amerika en Duitsland) veel toegepast wordt en waarmee wij op bescheiden schaal enige jaren behoedzaam geëxperimenteerd hebben.

Dit behoedzaam moet dan zo verstaan worden, dat we ons wilden hoeden voor eenzijdigheid en daarom gewone mondelinge en schriftelijke vragen niet achterwege lieten.

Voordat we ons betoog vervolgen zullen we eerst een voorbeeld van enige testvragen geven over een stuk vaderlandse geschiedenis.

- I. Na de restauratie van het huis Stuart in Engeland
 - a. werd de Akte van Seclusie opgeheven
 - b. werd de Akte van Navigatie opgeheven
 - c. verbeterde de verhouding tussen de Republiek en Engeland aanzienlijk
 - d. verwaarloosden wij de vloot
- II. Johan de Witt
 - a. was een tegenstander van legerversterking
 - b. ontwierp de Akte van Seclusie
 - c. verbeterde de financiën van Holland
 - d. had tijdens zijn ambtsperiode te kampen met binnenlandse onlusten
- III.
 - a. De Akte van Seclusie gold voor alle gewesten
 - b. De Akte van Harmonie werd aangenomen door de Staten van Holland
 - c. De Akte van Harmonie versterkte de positie van Willem van Oranje

d. Het Eeuwig Edict gaf Willem III staatkundige invloed in Holland

IV. De verhouding tussen de Republiek en Frankrijk

- a. was in 1664 uitstekend
- b. was in 1667 uitstekend
- c. werd bedorven doordat Lodewijk XIV Zd-Ned. wilde veroveren
- d. werd bedorven door de Triple Alliantie

De keuze van deze vragen werd bepaald door het feit dat we deze vragen net weer in een klas aan de orde gesteld hadden.

We hebben dit materiaal op verschillende manieren gebruikt. In de eerste plaats hebben we ons afgevraagd of de tests gebruikt konden worden als overhoring of als proefwerk. Als experiment gaven we na een normaal proefwerk ook een stencil met testvragen van bovengenoemd type.

Hoewel er een opvallende korrelatie bestond tussen de proefwerkcijfers en de testcijfers, heeft dit gebruik van de tests ons toch niet geheel bevredigd omdat het aantal fouten veel en veel hoger lag dan wij verwachtten.

Misschien is de samenstelling van het materiaal een van de redenen. Er zijn namelijk gegevens die niet met ja of nee beantwoord kunnen worden. Bij deze vragen kunnen „bewijzen” aangevoerd worden zowel in negatieve als in positieve zin.

Voor het beantwoorden van de testvragen krijgen de leerlingen een blaadje met hokjes. Dit papiertje wordt als volgt ingedeeld:

	A	B	C	D
I			x	x
II		x	x	x
III			x	
IV	x	x	x	x
V				

De leerling plaatst nu een kruisje in vak A-I als het beweerde onder I-a juist is.

Is het gegeven niet juist, dan gebeurt er niets.

Er zijn nog andere mogelijkheden, maar hier hebben we nog geen ervaring mee opgedaan.

Willekeurig voorbeeld van invullen.

De leraar maakt ook twee mallen, één waarin gaatjes gemaakt zijn op de plaatsen waar een kruisje staat en één waarbij gaatjes zitten op de plaatsen waar geen kruisje mag staan. Deze twee mallen zijn nodig omdat anders een leerling die overal kruisjes plaatst een feilloos werk inlevert.

De leerlingen worden door dit systeem gedwongen zich op een concreet feit of op de samenhang van verschillende feiten te bezinnen en afhankelijk van de formulering zullen ze hier meer of minder moeite mee hebben.

De leraar kan hierna in een snel tempo dit gemaakte werk controleren: hij plaatst met behulp van de mallen rode strepen op die plaatsen waar ten onrechte kruisjes staan en waar ze ontbreken.

Nu hebben wij aanvankelijk de fout gemaakt om hiermee de kous als af te beschouwen. Het aantal „fouten” werd bekend gemaakt (maar niet aange-streept) en dit resultaat was in de regel teleurstellend.

We verkeerden toen in een impasse en maandenlang bleef het toto-project, zoals de leerlingen het noemden, in de bureaula liggen.

Het grote bezwaar dat altijd tegen deze tests is aangevoerd: het gok-element, was echter niet de oorzaak dat we voorlopig van ons systeem afstapten. Want de geluksfactor is, vooral bij iets langere tests met 10 x 4 stellingen, niet erg groot.

We raakten echter weer op gang doordat we op het idee kwamen om de leerlingen eens de gelegenheid te geven met hun fouten kennis te maken, hetgeen aanleiding gaf tot een bespreking waarbij de leerling zijn keus kon toelichten. Een tweede bezwaar dat wel eens tegen deze tests wordt aangevoerd is, dat alleen maar simpele feiten aan de orde kunnen komen. Dit bezwaar, mocht het bestaan, wordt ondervangen door de geëiste toelichting.

We willen hier echter niet ingaan op de theorie van het vragen stellen en mogen hiervoor verwijzen naar een interessant artikel in *Pedagogische Studiën* jrg. 36, blz. 32 (De kunst van het Vragen Stellen), waar men meer over deze materie vindt.

Na veel experimenteren zijn we tenslotte aangeland bij de volgende werkwijze. Nadat een bepaalde periode of een bepaald onderwerp behandeld is, wordt een proefwerk opgegeven. Dit proefwerk wordt voorbereid door het maken van een serie testvragen. Deze worden met het boek erbij beantwoord en daarna gecorrigeerd, hetzij klassikaal of indien nodig door de leraar. Hierna volgt een bespreking waarbij verschillende punten nog eens aan de orde komen.

Als voorbereiding voor een proefwerk stellen de leerlingen deze werkwijze op prijs.

Mogen hier dan enige voorbeelden van werkwijze volgen.

Bij no. I b wordt een oordeel gevraagd over het volgende:

Na het herstel van de Stuarts

werd de Akte van Navigatie opgeheven.

Deze vraag wordt niet bevestigend beantwoord maar bij de motivering blijven vele leerlingen even in verlegenheid, omdat in het boek geen gegevens staan die wijzen op het opheffen van de Akte van Navigatie. De vraag wordt dan gesteld (door de leraar): Hoe kun je met een beroep op je boek (bron) aantonen dat iemand die I b bevestigend beantwoordt niet gelijk kan hebben?

Uit de klas komt na zo'n opgave heel vaak de vraag: Wanneer werd die akte opgeheven?

Een ander voorbeeld:

De ambtsperiode van Johan de Witt

is gekenmerkt door binnenlandse woelingen.

Het motiveren van deze vraag is veel belangrijker dan het beantwoorden met ja of nee. De meeste leerlingen beamen deze stelling wel maar als motivering geven zij aan:

1. Dit blijkt uit de Grote Vergadering.
2. Dit blijkt uit het konflikt over de afdanking van soldaten.
3. Dit blijkt uit de moord op de De Witten.

Ieder van deze antwoorden geeft aanleiding tot kommentaar en toelichting van de zijde van de leraar, die soms dergelijke motiveringen weer gebruikt voor het opstellen van een nieuwe testvraag.

Soms wordt de leraar in verbazing gebracht door de wonderbaarlijke motiveringen van de leerling. Deze reacties noodzaken hem soms om een tree of twintig naar beneden te komen om zich te kunnen voorstellen hoe het kind aan een dergelijke redenering komt.

Als variaties kan men o.i. zonder bezwaar bij een proefwerk de volgende opdracht geven: Vul deze 10 testvragen in en motiveer je antwoord bij de volgende nummers... (waarbij men geschikte nummers heeft uitgezocht).

Het resultaat wijkt in zo'n geval niet veel af van een gewoon proefwerk.

In de hogere klassen hebben wij enige keren de leerlingen zelf een vijftal opgaven over een bepaald onderwerp laten samenstellen.

Van deze honderd vijftig opgaven werden de twintig meest geschikt geachte uitgezocht en daarna als werkmateriaal door de klas gebruikt.

Hieronder volgen enige voorbeelden van dit „eigen werk” van de leerlingen:

- I. Er bestond tussen Wilhelm II en Bismarck een tegenstelling wat betreft
 - a. de sociale wetgeving
 - b. de buitenlandse politiek
 - c. de houding tegenover de kerk
 - d. de houding tegenover Frankrijk
- II. Frankrijk was na 1870
 - a. een republiek
 - b. een koninkrijk onder Bourbon
 - c. anti-Duits
 - d. anti-clericaal
- III. Na het Congres van Berlijn
 - a. ontstond er verwijdering tussen Duitsers en Russen
 - b. ontstond er toenadering tussen Duitsland en Oostenrijk
 - c. verslapte Ruslands invloed op de Balkan
 - d. ontstonden er moeilijkheden op de Balkan door de verovering van Boekarest
- IV. Omstreeks 1870 waren tevreden over de politiek van Bismarck
 - a. de Rooms-Katholieken
 - b. de nationaal-liberalen
 - c. de socialisten
 - d. de fabrikanten

Er zijn leerlingen die er een groot behagen in scheppen om dergelijke tests samente stellen endeze leerlingen zijn in de regel niet de kneusjes in het vak. We menen dat een dergelijk bezig zijn met de stof het kritisch vermogen van de leerlingen scherpt.

Met het opgeven van deze tests als huiswerk hebben wij nog te weinig ervaring

om hierover een oordeel te geven. Onze voorlopige indruk is dat deze vorm misschien nog wel een van de meest bevredigende kan worden.

Mogen we tenslotte in een korte samenvatting nog enige voordelen en aspecten naar voren halen?

Het is mogelijk om in korte tijd een groot aantal historische gegevens door te nemen.

De vraagstelling is concreet.

De motivering blijft van de grootste betekenis.

De leerling werkt in het besef dat geen enkele keuze aan controle ontsnapt.

De controle kan snel geschieden.

De klas werkt met plezier als het hun duidelijk geworden is dat de tests als oefenmateriaal dienen.

Uiteraard blijft ieder geneigd zijn eigen stokpaardjes en lievelingsmethoden toe te passen, toch kan het zijn nut hebben om van tijd tot tijd eens af te wijken van oude beproefde paden, om met behoud van een flinke dosis nuchterheid ook eens een didaktisch experiment te ondernemen.

J. Beetsma
Drachten

* * *

DIA'S VAN KAARTEN VOOR HET GESCHIEDENIS-ONDERWIJS

De ontvangst van een aantal dia's met historische kaarten, uitgegeven door de Fa. Luctor te Baarn, deed direct de vraag rijzen: wat daarmee aan te vangen? Een enorm nadeel tegenover het gebruik van een atlas of kaarten-vóór-de-klas is immers gelegen in het feit, dat men nooit twee kaarten naast elkaar kan projecteren, wanneer men een bepaalde ontwikkeling zou willen demonstreren. Men moet de ene dia wegnemen om de andere te kunnen plaatsen. Een voordeel is natuurlijk de geringe bergruimte, die de „kijkglaasjes” innemen.

Serie 42/1-25 handelt over de Oudheid. Opvallend was hier het inconsequente gebruik van de spelling der namen. De kaart van het Perzische Rijk (nr. 8) geeft bv. naast Pelousion te zien Cypres en de aartslelijke kaart der steden (nr. 14) schrijft Makedonië naast Filips II. Deze serie is, blijkens een firma-naam, van Vlaamse oorsprong; in België lijdt men, waar het betreft de namen der Oudheid, aan een merkwaardige ondoordachtheid van de problemen, die een niet-consequente spelling meebrengt. Ik voor mij ben van mening dat men beter de algemeen-aanvaarde namen kan nemen (zoals de humanisten die vastgesteld hebben en zoals die sindsdien ingeburgerd zijn) dan nieuwigheden

invoeren, die op-zich wel juist zijn, doch tegelijk niets zeggen. Men leze dus bv. liever Cypres dan Kypros, dat dan bovendien nog Kupros zou moeten zijn, zonder een y, die een latinisering is! Ook in andere opzichten valt deze reeks ons niet mee.

De series 105/1-20 en 106/1-20 over de Middeleeuwen zijn in het algemeen duidelijk en aardig. De „Republiek Florentië” (nr. 12: Verbrokkeld Italië in 1454, uit reeks 106) doet vreemd aan: het is een verbastering van een verbastering (Firenze-Florence). De kleuren zijn globaal bezien goed, maar rood is voor zaken als deze een erg gevaarlijke kleur: té opvallend en soms uitgesproken lelijk.

De reeks 44/1-16 handelt alleen over de veldtochten van de Tweede Wereldoorlog. Alle kaartjes zijn zeer uitvoerig, temeer omdat men niet overdreven veel op één kaart heeft geplaatst. De dia van de Japanse expansie is evenwel uitgesproken slecht.

Vermaseren

* * *

R. REINSMA e. a., BIOGRAFIEËN VOOR DE HOOGSTE
KLASSEN DER CHR. MIDDELBARE SCHOLEN

Chr. Paed. Studiecentrum, 1963

Deze bundel bevat 21 biografische schetsen, telkens voorafgegaan door een portret, van de hand van een achttal collega's, in 99 pagina's tekst. Ze handelen over O.G. Heldring, F.A. en A.M.C. van Hall, Van Hoëvell, A.C. van Raalte, Semmelweiss, W.A. Scholten, Busken Huet, Dostojewski, Gladstone, Domela Nieuwenhuis, Pater Damiaan de Veuster, Herzl, Aletta Jacobs, Van 't Hoff, Ariëns, Talma, Trotzki, Troelstra, Gandhi en Weizmann. De bundel is totstandgekomen omdat men voor een andere aanpak van de geschiedenisles heeft gezocht naar een aantal biografieën die of de kracht van het geloof in een mensenleven voelbaar zouden maken, of zouden aantonen hoe leeg en onvruchtbaar een leven zonder God is.

Het kan Kleio's taak niet zijn, te beoordelen of men in deze opzet geslaagd is. De afzonderlijke schetsen zijn daartoe ook te verschillend van kwaliteit. Mijn persoonlijk oordeel is er een van gematigde waardering voor de poging. In een enkel geval vond ik stijl en zinsbouw nogal dierbaar en oudbakken. Ook wordt - alweer een zeer persoonlijk oordeel - de eigen groepsnorm - wij betreuren ..., voor óns is ... etc. - wel eens met wat ál te grote nadruk aan de behandelde figuren aangelegd. Het komt mij voordat die nadrukkelijkheid voor de hoogste klassen wat getemperd had kunnen worden. Een enkele maal ontsnapte aan één van de auteurs een ietwat ketterjagerig passagetje. Zo wordt van Troelstra's moeder meegedeeld dat zij belijdenis deed in de Hervormde Kerk, „zij het bij een predikant van de Groninger richting”. Ik vind die door mij onderstreepte woorden ongepast, niet zozeer jegens

de Groninger richting die ik allerm minst, maar wel jegens die moeder, die predikant en die Kerk, die ik graag in bescherming wil nemen. Gelukkig staat hier in deze bundel veel tegenover dat ik waarderen kan. Er wordt over veel sujetten niet alleen positief, maar ook ruim geoordeeld, en dat met een rijkdom aan biografische details en anecdoten, waar alle docenten, ook buiten het Chr. V.H.M.O., in de hoogste klassen hun voordeel mee kunnen doen.

Toch vraag ik mij af, of in deze bundel biografieën het historisch element wel voldoende tot zijn recht komt. De mens en zijn overtuiging krijgen voldoende aandacht, maar soms dreigt het samenspel van de mens en zijn tijd daarachter, én achter al die anecdoten, wat al te veel schuil te gaan. Een kras voorbeeld daarvan trof mij in de schets over Huet. Hij wordt geschetst als een éénling. Hij leefde, zo zegt men zelfs, in een tijd van opkomst van het Christelijk bewustzijn. Het is puur toeval dat de lezer van deze bundel in een volgende schets nog iets verneemt over andere theologen die ten opzichte van hun Kerk tot dezelfde stap kwamen. Een goede handleiding met enkele grote lijnen van de kerk- en cultuurgeschiedenis na 1815 mag de leerling er dan toch wel bij hebben. Laat ons hopen en vertrouwen dat de leraren bij het Chr. V.H.M.O. die deze bundel zullen gebruiken, die grote lijn met vaste hand zullen weten aan te brengen.

R.

* * *

HET GESCHIEDENISONDERWIJS AAN DE SANTA ROSA HIGH SCHOOL IN CALIFORNIË

Deze school met een staf van 66 docenten, onder wie 16 vrouwelijke en met een aantal van 1649 leerlingen, staat in de stad Santa Rosa, 52 mijl van San Francisco. De stad is gelegen in 't schone landschap van Californië. 't Best kunt U zich hiervan een voorstelling vormen, als U een brief leest van Luther Burbank, de wereldberoemde planter, die meer dan een eeuw geleden in Californië leefde. Hij schreef: „Ik geloof zeker, dat, wat de natuur aangaat, het hier 't meest uitgekozen plekje van de aarde is. Het klimaat is overheerlijk, de lucht zo fijn, dat 't een genoegen is deze in te ademen. Santa Rosa is de stad van de rozen. Er is geen dag in 't jaar, of deze zijn te vinden in knop of in bloei in iedere straat, klimmend over huizen en schuttingen, van allerlei kleur en grootte, van de tere theeroos tot de reusachtige centifolia”.

Deze Luther Burbank was een inwoner van Santa Rosa, op wie Californië nog steeds trots is. Hij verkreeg door entingen en proefnemingen vele soorten bloemen en vruchten. Santa Rosa eert deze kweker, die grote mannen als Edison, ja zelfs de koning der Belgen op zijn bedrijf mocht ontvangen.

Na deze introductie over de omgeving van de Santa Rosa High School, willen we 't onderwijs op deze school, speciaal 't geschiedenisonderwijs bespreken. In dit eerste artikel willen wij ons beperken tot 't bespreken van een boek, dat door leraren en leerlingen op deze school gebruikt wordt. „Story of the

American nation". Het werd geschreven door een viertal auteurs en uitgegeven door 't departement van onderwijs van de staat Californië, Sacramento 1963. Naast dit boek bestemd voor de leerlingen, is er een „Teacher's manual and resourceguide". Het doel, dat de schrijvers voor ogen hebben, is het kweken van verantwoordelijke staatsburgers. Daartoe willen ze de historische studie bepalen bij het leven en werken van beroemde mannen en vrouwen, die ertoe bijgedragen hebben de democratie te versterken. De schrijvers geven telkens weer voorbeelden op welke wijze de burger zijn land kan dienen. Zij verwachten, dat de docenten de leerlingen zullen stimuleren hun vrije tijd zinvol te besteden door 't lezen van historische lectuur of 't bezoeken van historische gebouwen en plaatsen. In hun boek kweken ze begrip aan voor de relaties die Amerika onderhoudt met de naburige landen en met de rest van de wereld. Een belangrijke vraag bij dit alles is: „Wat maakt de leraar ervan?" Deze zal immers het materiaal op de juiste wijze moeten hanteren.

Hij moet weten, wat wel te doceren en wat niet, hij moet zijn pupillen activeren. Dit laatste is van grote betekenis. De deskundige docent zal ter bevordering van een juist taalgebruik spreekbeurten door de leerlingen laten verzorgen. Zeer belangrijk is de vraag, of de leraar de „discussietechniek" beheerst. Weet hij de leerlingen tot een spontane uitwisseling van gedachten te brengen? Nodig is:

- a. juiste probleemstelling.
- b. stimulerende vragen ter inleiding van de discussie.
- c. begeleiding door de docent. Hij kan de leerlingen vragen hun antwoorden duidelijker toe te lichten.
- d. alle leerlingen moeten in de discussie betrokken worden. Schuchtere leerlingen moeten door niet te moeilijke vragen tot meedoen worden aangespoord.
- e. bevordering van meningsuiting gebaseerd op feiten en gegevens. Aanmoediging om antwoorden met bewijzen te boekstaven.
- f. hoffelijke reactie bij meningsverschil.
- g. gebruik van 't bord.
- h. samenvatting (mondeling of schriftelijk).

„Story of the American Nation" is verdeeld in 10 „units". Iedere „unit" weer in een aantal hoofdstukken. Er wordt aangegeven hoeveel tijd aan een „unit" moet worden gewijd. Dit rooster gaat uit van een schooljaar van 36 weken of 180 dagen en van 5 „class periods" geschiedenis iedere week.

Unit	Title	Weeks	Per.
1	Europeans start colonies in the Americas (1450-1763)	5½	28
2	The English colonies win their Independence (1763-1783)	3	15
3	Free Americans form a strong Democratic Union (1783-1823)	5½	27
4	The Spirit of Democracy grows in the Nation (1823-1860)	2½	13
5	Machines and Industry spur America's Growth (1787-1860)	2½	12
6	A strong nation arises from the ruins of war (1860-1865)	3	15

7	Americans build a strong industrial nation	(1865-1917)	3	15
8	The nation takes a leading role in world affairs	(1865-1930)	3	15
9	Americans defend democracy in a troubled world	(1930-1945)	3½	17
10	American democracy meets the communist threat	(1945-present)	4½	23

Als voorbeeld van behandeling kiezen we Unit 1: Europeans start colonies in the Americas. Deze „unit” bestaat uit 5 hoofdstukken.

Chapter 1 (1000-1535) Europeans in search of Asia discover a new world.

Chapter 2 (1519-1588) Spain grows powerful but is challenged by England.

Chapter 3 (1578-1732) England develops sturdy colonies in North America.

Chapter 4 (1620-1757) Our American ways of life begin to develop.

Chapter 5 (1608-1763) Great Britain wins new territory in North America.

Bij iedere „unit” vindt de leraar een lijst van boeken en hulpmiddelen.

Unit 1 vertelt 't verhaal van de ontdekkingen en de kolonisatie van de nieuwe wereld van ± 1000 tot ± 1763. Het verhaal begint met de Vikingen en eindigt met 't vredesverdrag van 1763. De tekst is rijk aan illustraties van Middel-eeuwse steden en kastelen, van zeilschepen e.d. De bedoeling is, dat de docent zelf ook een verzameling illustraties bijeenbrengt. Naar aanleiding van dit materiaal ontwikkelt zich een gesprek. De klas komt tot verscheidene conclusies. Op het prikbord zijn afbeeldingen te zien van ontdekkers, ook nieuws over recente onderzoeken in 't Z. Poolgebied of in de ruimte. Bij de behandeling van Hoofdstuk 1 van deze unit „Europeans in search of Asia discover a new world” (1000-1535) worden de docent de volgende suggesties aan de hand gedaan:

- a. thema van de les.
- b. 't waar en wanneer wordt toegelicht.
gebruik van kaarten in 't boek en wandkaart voor de klas.
- c. het gebruik van de „tijdbalk”.
- d. de hoofdstukken zijn verdeeld in „sections”. Hoofdstuk 1 in 3 „sections”.
Adviezen worden aan de docent verstrekt hoe hiermee bezig te zijn.
- e. na elke sectie volgen een aantal vragen. De antwoorden hiervan worden in de „guide” gegeven.
- f. namen van personen en begrippen worden genoemd. De docent moet van de leerlingen eisen deze zo exact mogelijk toe te lichten.
vb.: Vikings - Vinland - Marco Polo - kolonisatie - Vespucci etc.
- g. de suggestie is ook: laat dramatiseren bv. de overtocht van Columbus.
- h. besteed aandacht aan de juiste uitspraak van de woorden. Buitenlandse namen worden in 't boek vaak in fonetisch schrift verduidelijkt, vb. da Gama (duh Gah-muh).

Deze Amerikaanse aanpak van het geschiedenisonderwijs heeft als belangrijke kenmerken:

1. een zinvolle verdeling van de geschiedenis in units - chapters en sections.
2. een tijdschema voor elke „unit”, zodat de „stof” in een jaar wordt door-gewerkt.
3. 't activiteitsprincipe. De leerling discussieert, dramatiseert, stelt ver-

slagen en rapporten op, etc.

4. hulp aan de docent in de vorm van een gids waarin deze suggesties voor zijn werk en hulpmiddelen voor 't geschiedenisonderwijs kan vinden.

A. van Beuzekom

Sleeuwijk N.Br.

* * *

JAARTALLEN EN DIDAKTISCHE STRUCTUREN

Het is verblijdend, dat men vrij algemeen de kennis van de geschiedenis niet meer wenst af te meten naar de kennis van de jaartallen, en ook, dat men zich in deze laatste beperkt. Toch geloof ik, dat we er daarmee zonder meer niet zijn. Enige bezinning op wat we doen lijkt me, gezien mijnervaring, wel wenselijk. Allereerst, wat is een jaartal? Ik heb er enige encyclopedieën op nageslagen, maar tevergeefs. Mogelijk dat het wel voorkomt in andere, en ik zal er naarstig naar zoeken, maar dat verandert aan mijn teleurstelling niets. Dekt het woord dan geen begrip? De grote Van Dale voldeed me in zoverre, dat ik er een omschrijving van vond: getal van het jaar (waarin iets is geschied, geschreven of gedrukt). Misschien geschikt voor een verklarend woordenboek, maar niet voor ons.

Laten we het als volgt definiëren: Een jaartal is een feit, gedateerd naar het jaar waarin het heeft plaatsgevonden. Het feit is primair, maar feit en datering zijn niet van elkaar te scheiden.

Een feit ontleent zijn belangrijkheid niet aan zichzelf, maar aan het verband, de structuur, waarin het thuishoort. Als nu de geschiedenis die wij onze leerlingen aanbieden, gestructureerde kennis van het menselijke verleden is, en didactisch ook dient te zijn, dan gaat hiermee samen, dat we feiten nodig hebben om een structuur op te bouwen en jaartallen om deze in de tijd te plaatsen.

Om hierbij tot een zinvolle beperking van de jaartallen te komen, dienen we eerst te stellen, welke jaartallen (zie de definitie) wezenlijk zijn. Dit komt in het algemeen hierop neer, dat we een proces of ontwikkelingsgang dateren in zijn belangrijke momenten, dus in het begin, eventuele wending en einde. Andere dateringen worden daarmee bijkomstig, met de waardebepaling van dien. Natuurlijk is dit niet altijd mogelijk en het zou dwaas zijn hieraan de geschiedenisstof ondergeschikt te maken.

Laat ik enige voorbeelden geven: één voorbeeld van een structuur die globaal in de tijd geplaatst kan worden, een andere, waarbij moeilijk een beginjaartal is te geven en die nog geen einde heeft, maar wel een belangrijk wendingsmoment, en een derde, die in het begin, wending en einde is bepaald.

De bespreking van de Gilden vraagt om een behandeling van ontstaan, uitgroei en differentiatie, tegen de achtergrond van het agrarisch recht en het hieruit losgemaakte stadsrecht. Het is een ontwikkeling, die zich moeilijk in begin en uiteindelijk verloop laat dateren. Als blijkt, dat de leerlingen de historische gang hiervan gestructureerd, dus in een goed geordende gedachtengang kunnen

weergeven, hebben we er alle waardering voor, omdat we hierin onszelf terugkennen. Zo niet....?

In de geschiedenis van de Verlichting in West-Europa, die we algemeen wat vaag laten beginnen, en terecht, is de Franse Revolutie van 1789, en met name de Constituante, een essentieel moment. De Législative en de Nationale Conventie komen hieruit voort. De datering hiervan is aanzienlijk minder belangrijk dan het doorzien van deze gang van zaken. Voor de algemene geschiedenis ontleent de Franse Revolutie haar betekenis aan de verwezenlijking van de ideeën van de Verlichting. Moeten we nu onnodig afdwalen in de Franse nationale geschiedenis van die tijd met de gevolgen ervan in feiten en jaartallen? Maken we zo de Franse Revolutie niet los uit haar verband en tot een waarde op zich? Heeft zij waarde op zich? Is deze werkwijze er misschien ook niet de oorzaak van, dat we onze eigen Franse Tijd op soortgelijke manier behandelen met verwaarlozing van de periode ervoor en de continuïteit ervan in ons koninkrijk? Weliswaar hebben we hiervoor de Franse buitenlandse politiek nodig, met haar oorsprong in de revolutie, maar deze voert via Napoleon naar een nieuwe structuur: het Europese evenwicht in de negentiende eeuw. Hiervoor hebben we wel een beginjaartal.

Binnen dit onderwerp valt de geschiedenis van de Duitse en van de Italiaanse eenheid. Zij ontleenen hier hun belang voor de Europese geschiedenis aan. Beschouwen we nu hierin 1870 als een wending waar we naar toe moeten werken, dan lijkt het me echt niet ter zake doende de Duitse en de Italiaanse eenheid als micro-geschiedenis te behandelen. Treden we hiermee niet al te zeer op platgetreden paden? Verduisteren we hiermee niet het doorzicht in de negentiende eeuw? Algemene geschiedenis bestaat nu eenmaal niet uit de optelsom van een aantal nationale geschiedenissen.

Trekken we de lijn door tot 1914, het eindpunt van ons onderwerp, dan dienen we ons evenmin te verliezen in de geschiedenis van het Imperialisme, weer ten bate van bovengenoemde doorkijk. Er blijven dan ook echt niet zoveel jaartallen over van wezenlijk belang. Maken we het zo voor onze leerlingen gemakkelijker? Niet als we simplificatie willen vermijden. Bovendien, waar gaat het om. Om kennis van gedateerde feiten of om een verantwoord, duidelijk beeld van de tijd? Willen we toch het Imperialisme benadrukken, laten we dit dan doen in een ander verband, en als we hierbij aanknopen bij de huidige afbraak van het kolonialisme zullen we niet over gebrek aan belangstelling bij onze leerlingen te klagen hebben.

Een juist inzicht in het gebruik van jaartallen leidt tot structuren, die, gezien de moderne eisen van de didaktiek, wezenlijk zijn voor de geschiedenis die we onze leerlingen aanbieden.

Meen niet dat bovenstaand betoog een slag in de lucht is. Zolang er nog methoden verschijnen, die in hun geheel of in onderdelen veel weg hebben van jaartallenboekjes met tekstbinding en een hiermee gepaard gaand gebrek aan structuur vertonen, zijn we er nog niet.

H.

* * *

Uiteraard kon en wilde ik in mijn eerste artikeltje niet al te uitvoerig zijn; ik wist niet of men belangstelde in de methodiekvraagstukken, vooral als die van het buitenland er bij betrokken worden. Het commentaar van collega R. geeft mij gereede aanleiding wat dieper op de kwestie in te gaan.

Laat mij onmiddellijk vaststellen dat ik zeker niet heb willen spreken over „dé mening van dé geschiedenisleraren in Frankrijk”. Daarvoor zouden meer gesprekken, meer schriftelijk overleg en dieper studie noodzakelijk zijn. Het ging om een persoonlijk oordeel, al kwam het algemene aspect telkens om de hoek kijken. Dat wat punt drie van de vragen betreft. En t.a.v. de tweede vraag zou ik niet graag Multhoff van onjuiste voorlichting willen betichten; de feitelijke gegevens zijn volkomen juist. Maar achter die gegevens gaat zoveel schuil. Zegt het op zich zelf niet veel dat na 1902 men 37 jaar met een semiconcentrische methode werkte en 25 jaar cursorisch? Dat men zegge en schrijve in 60 jaar tijds zes keer radicaal van methodiek verandert? Bewijst dit alleen al niet dat men in Frankrijk op zijn minst zich ernstig ongerust maakt over de resultaten van het onderwijs? De vele veranderingen doen ons dwaas, haast komisch aan, maar er ligt een grote ernst aan ten grondslag, waar ons constant vasthouden aan een eenmaal gevestigd programma en een vaststaande methode scherp bij afsteekt.

Wat tenslotte vraag één betreft geloof ik niet, dat de Franse collegae zo'n slecht geheugen hebben voor hun eigen methodiek-geschiedenis, o neen!

Men mag evenwel niet vergeten dat hier sprake is van een politiek probleem naast en verweven met het methodiekprobleem. Let eens op de jaartallen der veranderingen: 1902, 1923, 1937, 1941, 1945 en 1957. Nergens, ook in ons land niet, is de onderwijskwestie zo nauw verbonden met de politieke ontwikkeling als in Frankrijk. Met de komst van de Derde Republiek ontvlamde in Frankrijk een schoolstrijd, feller gevoerd dan bij ons.

Na 1879, toen Mac Mahon plaats moest maken voor Jules Grévy, kon Jules Ferry een geheel nieuwe Code de l'enseignement ontwerpen, waarin de ideeën van de linkerzijde verwerkt werden. Dat wil zeggen formeel, zoals de leerplicht, de kosteloosheid en de neutraliteit (de bekende trits *scolarité, gratuité et laïcité*). Maar over het algemeen liet men het leerplan bestaan; men was aanvankelijk tevreden met het omverwerpen van het kerkelijk onderwijsmonopolie.

Met de sterke opkomst van het socialisme veranderde dat. Er kwam een nieuwe leuze op, voor veel buitenstaanders welhaast onbegrijpelijk, namelijk „*Laïcisons les laïques!*” Na de formele wijzigingen moest de school langzaamaan in dienst gesteld worden van het republikeins-humanistische onderwijsideaal.

„*Laïciser la laïque, ce sera libérer l'école d'une neutralité désuète, abolir l'enseignement des devoirs envers Dieu, introduire partout, sous le nom de méthode rationnelle et critique une pédagogie d'inspiration et des tendances*

rationnelles" (L. Capéran, *L'invasion laïque de l'avènement de Combes au vote de la Séparation*, p. 208).

En nu dat eerste jaartal, 1902. Toen was Combes minister-president van een uiterst linkse, uiterst felle regering. Dit ministerie „bekroonde” de lekenwetten door de wet van 9 dec. 1905, de wet op de scheiding van Kerk en Staat. Tegen de achtergrond van deze laatste fase in de schoolstrijd moet men de verandering van methode zien. Want de school was gebleven, ondanks de linkse overwinning, een eliteschool. Het leerplan was niet gewijzigd. Nog altijd nam de Oudheid en namen de Middeleeuwen een enorm ruime plaats in, waarbij de behandeling van de 19e eeuw zeer matig afstak. Daartegen richtte zich het verzet; men ging in een semiconcentrische methode vrij snel door de geschiedenis heen om in de hoogste klassen alle aandacht te kunnen besteden aan de wereld na 1789, de wereld van het groeiende socialisme en de groeiende democratie! *Laïcisons les laïques*.

De verandering in 1923 is een veel gecompliceerder geval. Er verscheen een boek, getiteld „*La République est faillite*”. Poincaré en Herriot moesten alle zeilen bijzetten om de vrede te redden; telkens wisselden de Kamermeederheden, want men wilde het Ruhrgebied gaan bezetten. Van die gelegenheid heeft de rechterzijde gebruik gemaakt om de cursorische methode te herstellen. Het was je reinste koehandel, waarbij het wetsvoorstel-Viviani (uitbreiding leerplicht tot het 17e jaar) werd opgeofferd. De geslonken linkerzijde, waarmee ik hier de socialisten zonder de communisten bedoel, moest zich noodgedwongen bij de verandering neerleggen.

Geen wonder dat de volgende verandering tijdens de bekende Volksfrontperiode kwam. Nauwelijks was Léon Blum minister-president of de semiconcentrische methode werd ingevoerd. De middelbare school moest gedemocratiseerd worden. Even begrijpelijk is het dat de Vichyregering dit alles weer ongedaan maakte.

Vooraf dit laatste, maar toch ook het verlangen de democratisering van het Middelbaar Onderwijs te voltooien, bracht na de Tweede Wereldoorlog weer een nieuwe wijziging. Onmiddellijk na de bevrijding van Noord-Afrika werd daar een regering ingesteld. Minister van Onderwijs werd Capitant, die een reorganisatiecommissie instelde. In de installatierede zei hij onder meer: „La principale raison de cette situation paradoxale - une culture de haute valeur qui ne profite vraiment ni à l'intelligence de la nation, ni à son âme - doit être cherchée dans la caractéristique de notre enseignement secondaire, enseignement de caste qui continuait à maintenir en France une féodalité de l'argent et des charges”.

Na de algehele bevrijding werd de bekende commissie Langevin-Wallon ingesteld. Van de praemissen noem ik er slechts twee, nl. a) dat het Franse schoolsysteem niet democratisch genoeg was (van de 160.000 ingeschreven studenten kwamen er slechts 4.000, dat is 2½%, uit de arbeidersstand) en b) de school was te theoretisch en stond buiten de maatschappij. Het rapport van Wallon, die inmiddels Langevin als voorzitter had vervangen, verscheen 19 juni 1947, maar er waren reeds verschillende kleinere studies aan vooraf-

gegaan. Veel invloed op alles heeft Gal uitgeoefend (zie R. Gal, *Sens et portée des réformes françaises de 1944 à 1954* in *International Review of Education*, 1955). Hij beklemtoonde vooral de wenselijkheid van een grote uitbreiding van het technische onderwijs en dat in de exacte vakken op de Middelbare School. Daardoor kwam men tot een te grote invloed van de natuurwetenschappen en een overmatige bestudering, wat de humaniora betreft, van de eigen tijd.

Naast deze wat dorre politieke problematiek liep parallel een methodologische. Ik zal deze niet voor alle jaartallen naar voren brengen maar me beperken tot de laatste wijziging, die van 1957. Inderdaad heeft Multhoff de intenties van 1957 juist gepeild, maar ik meen dat men die niet los mag zien van de gehele ontwikkeling. Voor vele Franse collega's ligt hier een probleem. Want tegen de verarming der humaniora is na 1947 steeds groter verzet gegroeid en zo is men in 1957 maar weer, wat het geschiedenisonderwijs betreft, teruggekeerd naar de cursorische methode en naar de tekstanalyses in alle klassen. Inderdaad, een typisch Frans ideaal, maar tegelijk de cru van het Franse methodiekprobleem. In Frankrijk zitten heel wat 11-jarigen in de eerste klasse (sixième) en nu is wederom de vraag gerezen, of deze kinderen rijp zijn voor tekstanalyses.

Een voorbeeld moge dit probleem verduidelijken. Reeds in de vierde les van het eerste cursusjaar wordt behandeld „L'histoire commence en Orient” en in die les krijgen de leerlingen deze tekst voor zich: „Abel devint pasteur de petit bétail et Caïn cultivait le sol. Le temps passa et il advint que Caïn présenta les produits du sol en offrande... et qu'Abel de son côté offrit les premiers-nés de son troupeau. L'offrande d'Abel ayant été agréée et celle de Caïn refusée, Caïn dit à son frère Abel 'allons dehors' et, comme ils étaient en pleine campagne, Caïn se jeta sur son frère et le tua”. Daaronder staan dan vier vragen, die de leerlingen zelfstandig moeten beantwoorden en wel

1. A quelle activité se livrent Caïn et Abel?
2. Quelle rivalité oppose les groupes humains qu'ils représentent?
3. Que signifie la mort d'Abel (c'est-à-dire la victoire de Caïn)?
4. D'après ce que vous savez des Hébreux, pourquoi leurs sympathies vont-elles vers Abel?

Bij de lessen over Egypte in de Oudheid worden teksten gegeven respectievelijk uit Herodotus, Erman et Ranke (*La civilisation égyptienne*), een Egyptisch gedicht, een Egyptische tekst over de boer, Herodotus, Montet (*La vie quotidienne en Egypte*), Moret (*Le Nil et la civilisation égyptienne*), Vercautter (*Histoire générale des sciences*), de Zonnehymne van Achnaton, de mythe van Osiris, een tekst uit het Dodenboek, nog eens Herodotus en het gebed van Ramses III. Bij de passage uit het Dodenboek wordt gevraagd:

1. Décrivez les scènes successives du Jugement; attitude et rôle des différents personnages; signification.
2. Ne voyez-vous pas une contradiction entre les exhortations à la morale et le recours à la magie?
3. D'après la déclaration, théorique, d'innocence, quelles étaient les vertus

des Egyptiens?

Bij de behandeling der Grieken komen teksten (met vragen) voor van Homerus (zes keer), twee keer Herodotus, drie keer Hesiodes, drie keer Thucidydes, Tyrtaeus, Plutarchus, Sophocles, Solon, Aristophanes, Aristoteles, Plato (o. a. Phaedra, Republiek, Protagoras, Apologie), Aischylos, Pindaros, Zeno, Thales, Xenophon, Herondas en Theocritus, bij elkaar 42 teksten met vragen! En wat voor vragen!.

Misschien kan collega R. nu begrijpen, waarom de Franse geschiedenisleraren, hoewel zij de geschiedenis van hun eigen onderwijsmethodiek heel goed kennen, toch niet tevreden zijn. Want, vergeet het nooit, dit zijn leesstukken met tekstanalytische vragen voor 11- en 12-jarigen. En nu moge het waar zijn dat het vak geschiedenis op die manier een veel groter selectieve rol speelt dan bij ons; is dit de bedoeling van ons geschiedenisonderwijs? Brengt dit de eerste klassers ook maar één stapje nader bij de bronnen der geschiedenis?

Nu kan men, en zeer terecht, zeggen dat het in Nederland niet zo erg gesteld is, accoord. Maar wat willen we bereiken? Dat onze leerlingen, als ze de school, al dan niet met een einddiploma, verlaten iets van „liefde voor ons mooie vak hebben meegenomen” of dat zij met veel moeite een serie feiten en onverteerbare kost hebben moeten slikken, die zij zo snel mogelijk trachten te vergeten, zo dit proces van kennisafstoting al dan niet van zelf optreedt. Laten we vooral toch nuchter blijven en ons zelf eerlijk afvragen, hoe het komt dat het Nederlandse volk, ook het intellectuele deel, zo bitter weinig van geschiedenis weet en, wat misschien veel ernstiger is, er ook niet om maalt. Zijn we er af met het scheldwoord „cultuurbarbaren”?

Nog eens, het gaat mij niet om het Franse onderwijssysteem en wat onze Franse vrienden nu precies willen en nog minder om hun „wispelturigheid” te verdedigen, maar ik heb wel begrepen, dat het huidige systeem, vooral wat het onderwijs in de onderbouw, om dit woord eens te gebruiken, betreft in het geheel niet bevredigt.

Daarom is er onrust. Een onrust die ik toch nog altijd liever zie dan berusting. Dat zij daarbij, wat het semiconcentrische ideaal betreft, zoekende zijn en desnoods met de 19e eeuw willen beginnen is een ander chapter. Misschien dat de debatten zich wat ons land betreft daarop kunnen toespitsen. Mijn dank aan collega R. en zijn snelle reactie en nu maar afwachten, of er nog andere collega's hun gedachten willen prijsgeven.

v.d.H.

NOG ENIGE BOEKEN ROND DE HERDENKING
1813-1963

Het doet enigszins aan als mosterd na de maaltijd nu nog over het bovengenoemd soort boeken een bespreking te geven: een motivering is derhalve gewenst.

De uitgeverij van het onderstaand, besproken boek had geen recensie exemplaar gezonden en doet dit ook nooit, zoals bij een persoonlijke informatie ter plaatse bleek. Bij het tweede te bespreken boek was de situatie nog merkwaardiger: één van de mede-auteurs sprak zijn bevreemding erover uit (en terecht) dat er een bespreking van dit boek in het algemene overzicht in Kleio 1964, no. 1 ontbrak. Bij persoonlijke navraag bij de uitgever in Amsterdam, die deze uitgave in omloop had gebracht, bleek dat er aan het boek totaal geen bekendheid was gegeven. Na enig gepraat en ingewonnen advies bij de directeur persoonlijk kreeg ondergetekende tenslotte een exemplaar mee.

De oorzaak, waarom er toch, ondanks de weinige activiteit van de uitgevers, een bespreking volgt, is, dat voor ons, geschiedenisleraren, beide boeken om zeer verschillende redenen belangrijk zijn.

J.J. Bouman, Op en Om Oranje's Troon

Uitgever: Europese Bibliotheek, 's-Gravenzande (nu Zaltbommel) 1963;
309 blz. + bibliographie, registers en tabellen. f 15.90.

Het boek draagt de ondertitel: Ons vorstenhuis in de 19e en 20e eeuw; het begint met Prins Willem V en eindigt met de begrafenis van Koningin Wilhelmina. De schrijver is J.J. Bouman, bibliothecaris van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten.

Gegeven de opzet, aangeduid in de titel, gaat het boek over het persoonlijke leven van de Oranjevorsten, ook in hun onderlinge verhoudingen. De schrijver waarschuwt dan ook in zijn inleiding: „Betreffende het verloop van de vaderlandse, staatkundige en krijgsgeschiedenis is slechts dat vermeld, wat voor een goed begrip van het beschrevene onmisbaar is”. Juist, waar de schrijver zich dus beperkt tot personalia is hij aangewezen op de archieven van het Huis van Oranje, die, naar men weet, maar weinig of niet vrij worden gegeven voor publicatie. Bovendien dwingt de piëteit voor het Oranjehuis de schrijver - een echte Oranjeklant - zich te beperken, vooral waar een beschrijving, werkelijkheidsgetrouw, zou gaan lijken op een chronique scandaleuse.

Het is dus duidelijk dat naarmate men voortschrijdt in de geschiedenis van de 19e eeuw, de aanduidingen vager worden. Van Willem II heet het nog (blz. 92): „Zijn gestel was niet sterk, ondermijnd als het was door een te ongebonden levenswijze, waarin overmatig drankgebruik ook niet had ontbroken ...” Van Willem III staat slechts (blz. 196): „... zijn ongeremde

driftaanvallen en buitensporige levenswandel hebben hem vervreemd van vrouw en kinderen”.

De vraag is nu: in hoeverre is de schrijver erin geslaagd ons een beeld voor ogen te stellen van de persoonlijkheden van de Oranjevorsten. We krijgen meest een minitieus getekend beeld – hoe is het anders van een archivaris te verwachten? We vernemen de houtsoorten van de lijkkasten van Willem III en horen dan tevens dat de twee houten en twee loden kisten 1100 pond wegen, we lezen de nauwkeurige beschrijving van vele bruidsjaponnen. Het blijft alsof meest aan de uiterlijke kant. Alleen waar het gaat om personen van de tweede en derde rang krijgen we iets meer van de innerlijke persoonlijkheid te horen; de archieven waren dan gemakkelijker toegankelijk. Zo gebeurt dit o.a. bij de beschrijving van Marianne, de zuster van Willem II.

Toch spreekt het boek ons aan en we begrijpen iets beter de versombering van Willem III als we zien dat van de grote familie Oranje de een na de ander sterft, of zoals de schrijver zegt (blz. 255): „De koninklijke familie in Nederland was in 1885 dus teruggebracht tot een koninklijk gezin: een vader wiens gezondheid enigszins verminderde, een 26 jarige moeder en het kroonprinsesje Wilhelmina”.

Voorts staan er in het boek veel typische bijzonderheden, die voor ons, geschiedenisleraren, zeer welkom zijn bij de behandeling van de vaak onpersoonlijke, ministeriegeschiedenis van de 19e eeuw. Bovendien verschaffen de tabellen van overzichten van alle leden van het Oranjehuis, van de verwantschap Nederland-Pruisen, Nederland-Rusland en Nederland-Nassau, Wied, Waldeck en Pyrmont ons een snel inzicht in het labirint van talloze namen.

Wilhelmus van Nassouwe – 150 jaar Koninkrijk

Het is een uitgave van Philips Phonographische industrie, Baarn, 1963, in een kleurrijke plasticband, van een opvallend formaat (31 x 31 cm), omdat in het boek een langspeelplaat zit. Het boek is in de handel gebracht? door de firma ten Have, Amsterdam. Prijs f 15.90.

Het boek? begint met de toespraak van Prinses Beatrix, gehouden bij de aanvang van het herdenkingsjaar, dan volgt een korte inleiding van Prof. Dr. P. Geyl, waarin deze betoogt dat 1813 juist een goed startpunt is voor de herdenking; echter feitelijk het tegendeel bewijst van zijn stelling. Veel uitvoeriger en gefundeerder is de bijdrage van Prof. Dr. J.C. Boogman: „De bevrijding van 1813 na 150 jaar”. Deze beziet de situatie rond 1813, de apathie van de gegoede burgerij, haar angst voor het volk („het volk krijgt een vrolijke dag zonder plundering of mishandeling”), vindt 1813 niet belangrijk genoeg om dat jaar te herdenken – wel echter als men de afloop ziet in historisch perspectief. Het jaar 1813 is als caesuur in de vaderlandse geschiedenis zelfs belangrijker dan 1945: in 1813 ontstaat de eenheidsstaat na de verdeeldheid der republiek, zonder partijstrijd van patriotten en prinsgezinden. Wel staat er tegenover dat men de oude republiek economisch als

stapelmarkt wil doen herleven, terwijl ook de regentengroep blijft. Het grote publiek had geen belangstelling voor de politiek, hetgeen niet verwonderlijk is na eeuwen van gedwongen onmondigheid. De opgelegde eenheid met het zuiden en de spanningen als gevolg hiervan hebben deze conservatieve geest van 1813 doen voortduren, ja nog versterkt.

Als derde stuk volgt dan: Avonturen van een wijze, d.w.z. een overzicht van de geschiedenis van de melodie van het Wilhelmus, waarbij aansluit een bijdrage van Dr. J.B.Drewes over: „Het Wilhelmus; Uit de geschiedenis van ons volkslied”. De schrijver deelt mee dat de naam het eerst genoteerd is gevonden in een dagboek op 31 mei 1573. Reeds vroeg gezongen, raakt het lied al in de jaren 1580 en vg. op de achtergrond, zodat na 1813 admiraal van Kinsbergen eenprijsvraag uitschrijft voor een vaderlands lied. Dit wordt dan „Wien Neerlands bloed” van de dichter Tollens, dat tot in de 20e eeuw bij talloze gelegenheden is gezongen. Het Wilhelmus wordt pas meer populair nadat Koningin Wilhelmina het bij de inhuldiging laat zingen, maar de onzekerheid wat het officiële volkslied is, wordt eerst opgeheven door het besluit van de Ministerraad op 10 mei 1932, terwijl vooral door de ellende in de oorlogsjaren het eerst recht ons volkslied wordt, dat boven de partijen staat. Verder geeft Dr.Drewes een uitvoerige toelichting op de vorm en structuur van het lied. Een en ander is bijzonder instructief.

De uitgave eindigt met een kort woord van Prof.Dr. P.J.Bouman, de voorzitter van het werkcomité Nationale Herdenking 1813 - 1963 over: „Terugzien en Vooruitzien”, waarin de schrijver beide tendenzen in het Wilhelmus aanwijst.

Op zichzelf zijn er in de zeer korte stukken waardevolle opmerkingen, die we in de les kunnen gebruiken, maar hetgeen de aanschaffing van deze uitgave voor iedere school belangrijk maakt, ook na het herdenkingsjaar, is de langspeelplaat.

Op de plaat zijn te horen de proclamaties van v.Hogendorp, Koning Willem I, II en III, voorgedragen door Ton Lutz, de proclamatie en toespraak van Koningin Wilhelmina, voorgedragen door Elisabeth Andersen (jammer dat we niet de stem van de Koningin zelf horen) en tenslotte de toespraak van Koningin Juliana bij de inhuldiging.

Tussen deze toespraken speelt Simon Jansen op het orgel allerlei liederen, terwijl de „Mastreechter Staar” het eerste en zesde couplet van het Wilhelmus zingt, dat tenslotte in zijn geheel door Ton Lutz wordt voorgedragen.

Juist op herdenkingsdagen kan men gedeelten van de plaat gebruiken, terwijl in de geschiedenisles de verschillende proclamaties - typerend voor de tijd waarin ze gehouden werden -, vergeleken kunnen worden.

H. J. Nannen

* * *

EEN MERKWAARDIG MISVERSTAND

Van alle boeken en boekjes die ter gelegenheid van de nationale herdenking zijn verschenen (en in het februari-nummer van Kleio werden besproken) zal ongetwijfeld „1813-1815 - ons koninkrijk geboren” (van D.H. Couvée en Dr. G. Pikkemaat) verreweg de meeste leerlingen van L.O., M.O. en V.H.O. hebben bereikt. Het leek mij daarom niet ondienstig de aandacht te vestigen op een merkwaardig misverstand dat bij de samenstellers van dit in het algemeen zo geslaagde boekje blijkt te bestaan. Dit misverstand betreft de voorstelling van het bekende schilderij van Pieneman uit het Rijksmuseum, „De aanvaarding van het hoog bewind”. De afbeelding die we bij Couvée en Pikkemaat aantreffen, heeft als onderschrift: „Witte Tullingh, de commandant van 's-Gravenhage, aanvaardt uit naam van de Prins van Oranje de soevereiniteit. Zittend aan tafel Gijsbert Karel van Hogendorp, in het midden A. F. J. A. graaf van der Duyn van Maasdam”. Is dit inderdaad de gebeurtenis hier door Pieneman in beeld gebracht?

Toen Van Hogendorp er de 20ste november niet in slaagde openigszins legale wijze een Algemeen Bestuur te vormen, wilden vooral Van Limburg Stirum en Witte Tullingh, dat hij met enkele anderen eigener beweging het „hoog bewind” zou aanvaarden. Van der Duyn van Maasdam verklaarde zich als enige bereid de verantwoordelijkheid met Van Hogendorp te delen en vertrok, na zijn handtekening op een blanco blad papier te hebben gezet, nog dezelfde dag naar Amsterdam. Des avonds nam Van Hogendorp, na overleg met zijn kinderen, het definitieve besluit met Van der Duyn van Maasdam de grote stap te wagen en schreef (op genoemd blad papier) zijn beroemd geworden proclamatie.

De volgende dag (21 november) verscheen eerst Van Limburg Stirum en korte tijd later Witte Tullingh met enkele van zijn officieren ten huize van Van Hogendorp (op de Kneuterdijk, waar nu het gebouw van de Rotterdamse Bank staat); zoals de vorige dag was afgesproken, zou Witte Tullingh tijdens de samenkomst het woord voeren. Zij troffen Van Hogendorp omringd door zijn huisgenoten en enige andere heren. Na door Van Limburg Stirum te zijn voorgesteld, nam Witte Tullingh het woord en verzocht Van Hogendorp (met nadruk, zoals we mogen veronderstellen) zich met het tussenbestuur te willen belasten. Hierop verhief deze zich (ondanks de jicht) van zijn plaats en las de door hem opgestelde proclamatie voor: „... zo is het dat wij besloten hebben (het Algemeen Bestuur) op te vatten tot de komst van Zijne Hoogheid toe...” (Zie voor deze gang van zaken Fruin, Naber, Colenbrander en De Beaufort).

Het is duidelijk, welk moment door Pieneman op zijn schilderij is afgebeeld. Witte Tullingh treedt met zijn officieren binnen, de hand ter begroeting opgestoken, Van Limburg Stirum, de centrale figuur op het schilderij, stelt hem (door een gebaar met zijn rechterhand) aan Van Hogendorp, die aan de tafel gezeten is, voor. De andere aanwezigen (onder wie we tot onze ver-

bazing, tussen Van Hogendorp en Van Limburg Stirum, Van der Duyn van Maasdam opmerken) kijken, in afwachting van de komende gebeurtenissen, toe.

Het onderschrift van Couvée en Pikkemaat bevat dus meer dan één foutieve bewering. De figuur in het midden is niet Van der Duyn van Maasdam, die zich op de achtergrond bevindt, maar Van Limburg Stirum. Witte Tullingh was commandant van de nationale garde (schutterij) en niet commandant van Den Haag; dit was Van Limburg Stirum, met de titel van goeverneur. Tenslotte, niet Witte Tullingh aanvaardde de soevereiniteit (hier een minder gelukkige term), maar Van Hogendorp en Van der Duyn van Maasdam aanvaardden het „hoog bewind”, d.w.z. de regering over heel Nederland. Laatstgenoemde misvatting is wel wat zonderling. Witte Tullingh in de plaats van Van Hogendorp en Van der Duyn van Maasdam! Of bedoelen de schrijvers dat de kolonel optrad als gemachtigde van de Prins? Maar de 21ste wist men in Den Haag nog niet waar deze zich bevond.

Opvallend is dat het schilderij van Pieneman vaker aanleiding tot misverstand is geweest. In „Leven en Werken in Nederland 1813 - 1963”, een uitgave van het Rijksmuseum ter gelegenheid van de herdenkingstentoonstelling (samengesteld door Prof. Dr. L. J. Rogier, D. Couvée e. a.) luidt het onderschrift: „De aanbidding van de soevereiniteit aan de Prins van Oranje in 1813. Witte Tullingh aanvaardt in naam van de Prins de soevereiniteit”. Het eerste is misschien nog te verdedigen (door het algemeen bestuur op zich te nemen tot de komst van de Prins gaven Van Hogendorp en Van der Duyn van Maasdam te kennen deze als soevereinte wensen), het tweede bezwaarlijk. Ook „samenzwering van 1813” (Algemene Geschiedenis der Nederlanden) is als titel weinig bevredigend: sinds 15 november immers was men het stadium van openlijke opstand ingegaan. Zelfs de voortreffelijke catalogus van de tentoonstelling „150 jaar Nederlandse kunst” is niet geheel correct met: „De aanvaarding van het Hoog Bewind in naam van de Prins van Oranje (tot zover de traditionele titel) door het Driemanschap”.

Grappig is de vergissing in het zonder wetenschappelijke pretenties geschreven „Kinderen van 1813”. Op pag. 19 zien we een tekening die kennelijk een illustratie is bij een passage op de tegenoverliggende bladzijde over „de heren van het Driemanschap” (die, zoals in een noot te lezen is, bij proclamatie het Algemeen Bestuur in handen hadden genomen) en dus Van Hogendorp, Van der Duyn van Maasdam en Van Limburg Stirum dienen voor te stellen. De tekenaar heeft, zoals duidelijk is te zien, zijn schets gemaakt naar de drie hoofdfiguren van het schilderij van Pieneman; het zijn evenwel Van Hogendorp, Van Limburg Stirum en ... Witte Tullingh. Maakte de ontwerper van de 12-cents herdenkingspostzegel misschien dezelfde vergissing? We weten niet of hij zich door het schilderij van Pieneman liet inspireren, maar onmogelijk is het in dat geval niet.

Is het grote aantal misvattingen toevallig of is het een gevolg van de wijze waarop Pieneman zijn gegeven heeft uitgewerkt? Het laatste lijkt niet onmogelijk. De schilder hield zich om te beginnen niet geheel aan zijn onderwerp:

niet de plechtige voorlezing van de proclamatie, waarbij het „tweemanschap” (Van der Palm) het „hoog bewind” aanvaardde, maar de begroetingsscène, daaraan onmiddellijk voorafgaande, werd op het doek gebracht. Was het misschien zijn romantische instelling die Pieneman de voorkeur deed geven aan eentaferaal dat zich meer leende voor een zwierige behandeling? Verder gaf hij niet Van Hogendorp en Van der Duyn van Maasdam de centrale plaats, maar Van Limburg Stirum en Witte Tullingh, niet de politici maar de militairen. Hadden we anders kunnen verwachten van de schilder van de slag van Waterloo? De martiale Van Limburg Stirum en de in kleurig uniform gestoken Witte Tullingh zullen de schilder als hoofdfiguren, op wie aller blik zich richtte, zeker geschikter hebben geleken. Bovendien, Van der Duyn van Maasdam, zoals Pieneman moet hebben geweten, was bij de samenkomst niet tegenwoordig! Misschien ook werd de plaatsing van de figuren ten opzichte van elkaar bepaald door overschatting van de rol die Van Limburg Stirum en Witte Tullingh tijdens de opstand speelden. Trachtte ook Jorissen (De omwenteling van 1813) later niet het „tweemanschap” naar het tweede plan te schuiven, zodat Fruin naar de pen moest grijpen om hen (in het bijzonder Van Hogendorp) de hun toekomende plaats te hergeven?

Het wordt ons uit de voorstelling in ieder geval duidelijk, dat Pieneman zich niet de weergave van een historisch gebeuren als hoofddoel stelde. De door hem geschilderde personen zijn volgens de mode van 1830 (het jaar waarin hij het schilderij maakte) gekapt en gekleed, met uitzondering van Van Limburg Stirum, die in een soort Romeinse toga is weergegeven, een classicistisch element dat wel in een „Driemanschapscultus” paste. Had ook Van der Palm, die we de geestelijke vader van het Driemanschap mogen noemen, niet zijn lofrede (Nederlands herstelling in den jare 1813) geschreven naar het voorbeeld van de Romein Salustius? De schilderijen op de achtergrond (van Willem van Oranje en Maurits) hebben waarschijnlijk nimmer het vertrek op de Kneuterdijk gesierd. Van der Duyn (we wezen er reeds op) bevond zich tijdens de samenkomst in Amsterdam.

We hoeven niet lang te zoeken om de werkelijke opzet van Pieneman te ontdekken. Het schilderij kwam tot stand in de tijd van de Belgische opstand, toen allerwegen een beroep werd gedaan op de nationale gevoelens van het Nederlandse volk, en was zowel in Den Haag als in Amsterdam op een tentoonstelling te zien. Zo richtte de schilder zich tot de natie, door haar te herinneren aan een gebeurtenis die reeds begon te vervagen: de wedergeboorte van een Onafhankelijkheid die door de vaders (om de 19de-eeuwse terminologie aan te houden) in zware strijd was bevochten!

H. A. van Vessel

* * *

VERSLAG VAN DE STUDIEREIS VOOR LERAREN NAAR
PARIJS VAN 2-7 MAART 1964

Deze reis naar Parijs diende om onder meer een bezoek aan de NAVO te brengen. De eerste spreker sloot in zijn uitgebreid welkomstwoord aan bij een woord van minister Bot: „Ons onderwijs zal niet Weltfremd mogen zijn. Wij zijn een integrerend en een geïntegreerd deel van de wereld geworden en moeten daar met een open en kritische geest tegenover staan”. We leven snel en moeten bijtijds de fakkel overdragen aan anderen. Van de oorspronkelijke ondertekenaars van het stichtingsverdrag zijn Bevan, Schumann, Sforza en veel anderen niet meer onder de levenden, maar het werk gaat door.

Bij de oprichting werd niet in de eerste plaats in militaire termen gedacht. In de préambule van het verdrag en in artikel 5 staat het duidelijk aangegeven. Aanvankelijk waren de verdragspartners zelfs vrij om aan militaire acties al dan niet mee te doen. Of er dan geen sprake is van een doublure met de U.N.O. en/of de Veiligheidsraad? De laatste mist elke gemeenschappelijke basis en wordt eer gekenmerkt door tegenstrijdigheid van belangen. De NAVO heeft, al bestaan er wel controversen, een gemeenschappelijke basis. De Raad is geen supranationaal orgaan en daarom moet er steeds naar het compromis gezocht worden, maar deze constructie was in 1949 het enig haalbare systeem.

In een volgende inleiding werd het verschil tussen de westerse en communistische financiering uiteengezet. Belangrijk was de belichting van de oliepolitiek van de Sovjet-Unie en de houding ten aanzien van de zogenaamde ontwikkelingslanden.

In de middag werden wij ingelicht over het geheel van plannen en uitvoeringen van al die dingen, die nodig zijn om de legers goed te kunnen laten functioneren (vliegvelden, olieleidingen, weerstations, enz.).

De rij lezingen eindigde met een voordracht over „Politieke consultaties”, waardoor de landen elkaars problemen leren zien. Deze dag werd afgesloten met een ontvangst door onze gezant bij de NAVO, Dr. Boon.

De volgende morgen was gereserveerd voor een bezoek aan Fontainebleau, waar we zeer hoofs ontvangen werden. Ook hier werd een serie lezingen gehouden, o.a. over de verdedigingslijn die eerst bij de Rijn lag, later bij de Weser en thans bij de grens der beide Duitslanden. In Fontainebleau is het hoofdkwartier gevestigd voor de verdediging van Centraal-Europa (daarnaast zijn er hoofdkwartieren in Oslo, Napels en Malta).

Wij kregen in duidelijke taal een algemeen overzicht van de moeilijkheden van het commando. Niet verbloemd werden de moeilijkheden met de Franse (lees met de Gaulle's) opvattingen, maar evenmin de moeilijkheden van het Oostelijke blok met de bewoners van de satellietlanden.

Na de lunch vertrokken we naar de Unesco te Parijs; deze instelling is zo bekend dat ik mij van een nader verslag onthoud. Dat laatste geldt al evenzeer voor ons bezoek aan de OESO. Wel frappeerde ons de intense economische internationale samenwerking. Het meest boeide een Griek, die in voortreffelijk

Engels, doorspekt met typisch angelsaksische humor, de algemene economische problematiek besprak.

De leiding had voor een climax gezorgd door het bezoek aan de SHAPE op de laatste dag te plaatsen. Al vroeg trok het gezelschap naar Rocquencourt bij Versailles, waar het hoofdkwartier gevestigd is. Na een kort maar zeer hartelijk welkomstwoord kregen we een modelles, waarin ons aan de hand van een serie tekeningen en cijfers een bijna beklemmend overzicht werd gegeven van de potentiële macht der Russen en satellieten. Toen we ons onder de indruk van al die gegevens wat verslagen begonnen te voelen kwam de volgende spreker vertellen, wat het westen daar tegenover kan stellen.

In 1951 beschikte Eisenhower over 20 vliegvelden, alle in West-Europa gelegen; in 1964 kan Lemnitzer over 200 vliegvelden beschikken, verspreid over het gehele gebied van de NAVO. Zo zijn er thans 34 plaatsen om olie in pijpleidingen te pompen (sommige daarvan in zee!), 150 opslagplaatsen, 200 pompstations en 9000 km pijpleiding. Wat de inlichtingendiensten betreft: in 1951 waren er 40 directe telefoonlijnverbindingen, 25 telexapparaten, geen weerstations en geen karthotheek. Thans zijn er 2000 directe telefoonverbindingen, 1200 telexapparaten, 40 meteorologische stations en 15 automatische karthoteken.

Nu gingen we terug naar Parijs. Hier wachtte ons het hoogtepunt van de werkweek, een ronde-tafel-bijeenkomst, voorgezeten door dr. Boon, die zijn gehele staf had meegebracht.

In zijn inleiding stelde onze ambassadeur nog eens duidelijk vast, dat de NAVO een politieke, economische, culturele en militaire organisatie was en hij wees er met nadruk op dat de NAVO de gespreksmogelijkheden met de communisten niet beperkte, maar juist voorbereide en stimuleerde. Primair stelde hij dat Europa toch wel iets tot stand had gebracht (dr. Boon is zelf van origine historicus) en dat wij terecht dat alles, wat wij van onschatbare en onvervangbare waarde achten, willen behouden en overdragen aan de na ons komende generaties. Toen konden we onze vragen afvuren, die door de experts onder de Nederlandse staf beantwoord werden: de kwestie van de nucleaire wapens, het aantal vingers aan de trekker, de rol van Amerika, enz., enz. Het einde kwam toch nog onverwacht, toen namelijk het bericht kwam dat koning Paul van Griekenland overleden was en er een bijzondere Raadszitting zou worden gehouden, waar de Nederlandse delegatie bij moest zijn.

Dan een paar persoonlijke opmerkingen. Uiteraard is dit zeer gecomprimeerde verslag slechts een onvolledige weergave en proeft men er wellicht niet het grote belang van zulk een werkbezoek uit. Sommige leraren vragen zich af of het nu wel zin heeft de mensen een week languit de school te halen. Kan men dit alles niet even goed ergens lezen. Misschien wel, dat weet ik niet, maar dan weegt dat toch nooit op tegen het persoonlijke kontakt en de directe kennisname der zaken. De grote meerderheid vond dat we toch wel veel, erg veel zelfs geleerd hebben. Persoonlijk kan ik alle collega's en speciaal de historici en staatswetenschapsbeoefenaars aanraden, mee te gaan als er een

nieuwe oproep mocht komen. Ik behoor in ieder geval tot degenen, die erg dankbaar zijn voor al het gebodene. Tot slot een woord van dank aan de leider, drs. N. van Duyvendijk van het departement van onderwijs, kunsten en wetenschappen.

Al met al een vermoeiende maar zeer leerzame week. Dat er nog vele mogen volgen.

M.B.v.d.H.

(verslag verkort, Red.)

* * *

VEROUDERENDE HANDBOEKEN

In de Tijd-Maasbode van 15 februari schreef Mr. J. J. Beyerman, archivaris van Dordrecht, een ingezonden stuk onder de titel: De verdwenen Dirk III. Daarin verzette hij zich tegen het verband, dat nog vaak gelegd wordt - o.a. door prof. Röling - tussen genoemde graaf en de tol te Dordrecht. De archivaris gaat dan over tot een beschouwing van algemenere strekking:

Reeds lang (maar dat schijnt prof. Röling te zijn ontgaan) is aannemelijk gemaakt, dat de bewuste gebeurtenissen in het begin der 11e eeuw zich in het geheel niet in de buurt van Dordrecht (dat trouwens eerst in 1049 voor het eerst wordt vermeld) af hebben gespeeld maar in die van Vlaardingen. Niettegenstaande spoken Dirk III en zijn Dordtse tol nog in tal van geschiedenisboekjes rond. De ene schrijver van zulke boekjes schrijft eenvoudig domweg de andere na en zokan het voorkomen, dat reeds lang naar het rijk der fabelen verwezen feiten jaren later nog steeds aan de min of meer leergierige jeugd worden voorgeschoteld. Ik heb geen geschiedenisboekje bij de hand, maar ik verwed er mijn hoofd onder, dat ook de nimmer plaats gehad hebbende slag aan het Manpad uit 1304 (ik denk dat die slag later is uitgevonden om de naam van dit pad te verklaren: vlg. „manslag”) nog in menig geschiedenisboekje wordt vermeld.

G.

* * *

LECTUUR OVER SPANJE

Voor collega's, die - al dan niet onder invloed van recente gebeurtenissen - behoefte gevoelen zich te oriënteren op de historische achtergronden van het hedendaagse Spanje, volgen hier enkele titels:

R. de Jong, De Spaanse burgeroorlog, Ooievaarpocket 150/151, 1963.

Gerald Brenan, Het Spaanse labyrint, Amsterdam, 1947.

Th. G. Sinnighe, „Fascisme of Spaanse traditie”, De Gids, maart 1964.

G.

VADERLANDSE GESCHIEDENIS

Op 31 maart j.l. heeft prinses Beatrix te Rotterdam met een toespraak de nationale herdenking 1813 - 1963 afgesloten. Daaraan ging een discussie vooraf tussen een forum en studenten, jeugdleiders en scholieren over het thema: Het Koninkrijk der Nederlanden, nu en in de wereld van morgen. Daarvangaf professor P.J. Bouman een samenvatting. Volgens het verslag in De Volkskrant van 1 april zei hij o.a.:

Hij vond het tekenend uit de gesprekken te hebben kunnen opmaken, dat een deel van de jeugd is gaan twifelen aan het te nationaal gerichte geschiedenis-onderwijs. Men wil het accent meer zien gelegd op de geschiedenis van de laatste eeuw. „Ik vind het bestuderen van deze kwestie de moeite waard”, zei prof. Bouman.

G.

* * *

AFSTAND IN DE GESCHIEDENIS

In de Nieuwe Rotterdamse Courant van 22 februari jl. begon een bespreking van een bloemlezing documenten: Ich kam, sah und schrieb, aldus:

Hoewel men pas geschiedenis kan schrijven als men een zekere afstand van zijn stof kan nemen is het oordeel van tijdgenoten toch onontbeerlijk voor de historicus. Zij oordelen zonder wijsheid achteraf en vermelden kleurrijke, illustratieve details. Reeds Plautus wist het al: „Eén ooggetuige is even waardevol als tien berichten uit de tweede hand”.

G.

* * *

WERKZAAMHEDEN VAN DE RAAD VAN EUROPA BETREFFENDE HET VAK GESCHIEDENIS

Eind november 1963 bezocht een aantal collega's de europese instellingen te Straatsburg. Dr. G. Neumann, lid van de „Direction de l'enseignement et des affaires culturelles et scientifique” van de Raad van Europa, hoofd van de onderafdeling „Enseignement général et technique”, gaf bij die gelegenheid een uiteenzetting over de werkzaamheden van zijn afdeling. Daar men zich, naar zijn zeggen, allereerst richt op geschiedenis, aardrijkskunde en gemeenschapsleer, werd hem de vraag gesteld iets meer te willen mededelen over hetgeen de Raad onderneemt op het terrein van het onderwijs in de geschiedenis.

Wat men doet - aldus Dr. Neumann - komt op verschillende manieren tot stand.

1. Eind 1964 zal verschijnen een „Bestandsaufnahme” over het vraagstuk van de revisie der geschiedenisboeken.
 - a. Er zijn op dit gebied tal van conferenties geweest. Wat deze hebben gedaan is in een dissertatie nagegaan door een Dr. Schroeder(?). Deze dissertatie zal de grondslag vormen van een publicatie van de Raad aangaande deze materie.
 - b. De Raad heeft tot heden zes conferenties belegd. Hierover bestaat reeds het boekje van E. BRULEY en E. H. DANCE: Een geschiedenis van Europa? (Leiden, Sijthoff, 1961, f 6.-)
 - c. Vervolgens is er al veel gedaan in de Scandinavische landen. Daar verschijnt alleen een geschiedenisboek dat door de andere landen moet goedgekeurd zijn.
2. In 1965 zal verschijnen een publicatie van de Raad aangaande die punten, die in een zgn. „Europees-opgezet” geschiedenisboek dienen behandeld te worden, zonder echter de nationale geschiedenis in het gedrang te laten komen.
3. Men zal het onderwijs in geschiedenis en aardrijkskunde in de Europese Scholen eveneens gaan beschouwen. Hierover is in 1966 misschien een publicatie te verwachten; zeker niet vroeger (n.b.: de Europese School te Luxemburg heeft uitgegeven een „Europäische Geschichte des Mittelalters und der frühen Neuzeit” von H. L. Hautumm voor de 2e klas der Oberschule; 1963).
4. Men zal samenstellen een catalogus van ongeveer 100 geschiedenisboeken, die de ruggegraat zullen kunnen vormen van het geschiedenisonderwijs. Bv. het begrip „Stand in de Middeleeuwen” zal bezien worden voor ieder land. Deze lijst komt in een Arbeitsgemeinschaft tot stand. In dit verband heeft men Prof. Lousse te Leuven verzocht te schrijven over „Het Europese in de Europese geschiedenis”, uitgaande van de cultuurgeschiedenis (wanneer ik dit althans goed genoteerd heb!). Men zal hierbij ook letten op de geschiedenis der natuurwetenschappen.

Ontwerpen van deze zaken gaan dan naar de regeringen, die dan departementale zowel als „non-governmental” instellingen kunnen aantrekken teneinde hun oordeel te geven (n.b.: het is duidelijk welk een taak hier voor onze Vereniging ligt...!).

Voor Dr. Neumann staat over het begrip „Europa” nog niets vast. Het gaat voorlopig over het scheppen van mogelijkheden tot een gesprek, het horen van de regeringen en het bieden van wederzijdse hulp.

Men dient bij dit alles goed in het oog te houden, dat de Raad van Europa slechts aanbevelingen kan doen, want de Raad is niet een uitvoerend orgaan.

Vermaseren

* * *

HANDEL EN GESCHIEDENIS

In de Nieuwe Rotterdamse Courant van 28 maart j.l. stond het volgende bericht:

Niet met tulpen, zelfs niet met molens en ook niet met klompen maar met een beroep op de geschiedenis gaat Nederland in Japan proberen de handel uit te breiden. Op de Nederlandse inzending op de jaarbeurs te Osaka, van 9 tot 29 april, zal men door middel van een fotomontage van het schip De Liefde, dat in 1600 de oostkust van Japan bereikte, trachten aan te tonen hoelang Nederland en Japan al met elkaar verbonden zijn en hoezeer de Nederlandse produkten in Japan thuishoren.

Onder het motto Historic ties get new strength zal men er trachten o.m. voedings- en genotmiddelen, chemische produkten, radio- en televisietoestellen en plastic speelgoed te verkopen.

G.

* * *

Uit de Volkskrant van 22 februari 1964:

SOVJET-ONTHULLING

Toen Russische soldaten in de ochtend van 2 mei 1945 de rijkskanselarij in Berlijn binnendrongen vonden zij op de binnenplaats een rokend tapijt met daaringewikkeld het verkoolde lichaam van Hitler. Dit schrijft maarschalk Wassili Zjoekof, voormalig opperbevelhebber van het Russische bezettingsleger in Duitsland en thans bevelhebber der landstrijdkrachten, in zijn mémoires „Het einde van het Derde Rijk”, waarvan uittreksels zijn gepubliceerd in het weekblad „Literatoernaja Rossia” (Letterkundig Rusland).

Deze uittaling van de sovjet-maarschalk, die Berlijn bestormde, betekent een geheel nieuwe lezing van het gebeurde. Uit vroegere Russische verklaringen viel op te maken, dat het lijk van Hitler niet in het bezit was van het Rode Leger, dat Berlijn veroverde. Overlevenden uit de Führerbunker, Hitlers chauffeur, zijn dienstmeisje en een adjudant hebben jarenlang voor rechtbanken en in krantepublicaties beschreven, hoe de lijken van Hitler en Eva Braun, met wie hij in de bunker trouwde en zelfmoord pleegde, in de open lucht werden verbrand en hoe hun as werd verstrooid. In een duidelijke verwijzing naar het onderzoek in het Westen naar de omstandigheden van Hitlers dood schrijft maarschalk Zjoekof: „Wij, de Sovjet-strijdkrachten, veroverden Berlijn en wij konden meer zien en te weten komen dan buitenlandse waarnemers, die zich in de dagen van Berlijns verovering ver van de plaats der gebeurtenissen bevonden. Dit is een verslag uit de eerste hand”.

* * *

In een bijlage van de N.R.C. dd. 9 maart over de voorjaarsbeurs 1964, stond het volgende bericht:

TOEKOMSTHISTORIE

Op de Wereldtentoonstelling die binnenkort te New York wordt geopend zal een capsule van een nieuwe staallegering worden begraven, waarin een verslag van de ontwikkelingen op het gebied van wetenschap, techniek en cultuur in de afgelopen 25 jaar is opgeborgen. De plaats die voor deze capsule is uitgezocht is dicht bij die, waar op de Wereldtentoonstelling in 1938 een overzicht van de stand van zaken op overeenkomstige gebieden is begraven. Beide capsules zijn bekostigd door Westinghouse.

* * *

Uit de N.R.C. dd. 2 maart 1964:

PEKING WENST NIEUWE GESCHIEDSCHRIJVING

De communistische leiders van China hebben de geschiedschrijvers van het land gevraagd een nieuwe wereldgeschiedenis te schrijven „van de marxistisch-leninistische kant bezien”.

Wij kunnen niet, zo zeggen zij, de geschiedschrijving blijven gebruiken zoals die door buitenlanders is verricht. De Chinese historici moeten „een serieuze en bezadigde kritiek schrijven op de verdraaiing van de wereldgeschiedenis door de bourgeoisie van het Westen en door de moderne revisionisten”.

Waarnemers in Peking begrijpen hieruit dat de Chinese partijleiders van mening zijn dat niet alleen de Westelijke, maar ook de Russische geschiedschrijving moet worden verworpen nu het ideologische geschil met de Russische leiders in de openbaarheid is getreden. (Reuter)

Tijdschriftbespreking

KRONIEK VAN AFRIKA

Nr. 1 van de vierde jaargang van deze uitgave van het Afrika-studiecentrum te Leiden bevat een Chronologisch overzicht, waarin de gebeurtenissen uitvoeriger dan in de dagbladen mogelijk is, worden besproken.

Men krijgt een goed idee van wat er in dit werelddeel aan de hand is. Dit geldt nog meer voor het tweede deel: Aspecten. Hierin worden enkele onderwerpen uitvoeriger behandeld.

In dit nummer: Onafhankelijkheid voor Zuid-Rhodesië? Verkiezingen in Transkei. De onlusten in Oost-Afrika. De opstand in Zanzibar. Zand erover?

(Egypte contra Israël). Het derde deel bestaat uit: Bijdragen.

Deze geven - ook voor leraren die bang zijn dat de behandeling van recente gebeurtenissen de geschiedenisles zal devalueren tot „dagbladniveau” - een goed inzicht in de achtergronden van het dekolonisatieproces in Afrika.

In: Recente politieke gebeurtenissen in Nigeria, bespreekt Prof. Dr. J. Keuning de moeilijkheden van een jonge staat die beter dan de meeste andere voorbereid scheen de zelfstandigheid aan te kunnen. De verschillende delen kregen vrij veel zelfstandigheid. De president is een gematigd politicus. Er zijn zelfs oppositiepartijen mogelijk. En toch zijn er in West-Nigeria tegenstellingen ontstaan die een rustige ontwikkeling ernstig kunnen verstoren.

De tweede bijdrage: Opmerkingen n.a.v. een verkiezing in Senegal door Drs. J. van der Meulen laat ons zien hoe moeilijk voorlopig ons parlementair stelsel in Afrika past.

De macht van een regering berust vaak op de autoriteit van de regeringsleider. Oppositie is aantasting van zijn gezag en kan niet geduld (geriskeerd) worden. De oppositie kan alleen winnen als ze bij de oude stamverbanden aansluiting weet te vinden. Is hierop geen kans, dan moet ze wel de illegale weg opgaan. Zijn de uitslagen van de verkiezingen wel te vertrouwen? De regering wint meestal met 90% of meer!

De wraak van de Hoetoe, de derde bijdrage, is van Drs. H. J. van Dijk.

In Rwanda wordt de bevolking gevormd door de Twa, een pygmoïde groep, de Hoetoe, een negroïde groep, die als landbouwers het land in cultuur hebben gebracht en de Toetsi, een hamitische groep. Zij waren zwervende herders. Maar door een prima organisatie wisten zij het bestuur in handen te krijgen en de Hoetoe aan zich te onderwerpen. Toen de zelfstandigheid naderbij kwam, maakten de Hoetoe zich vrij. Helaas ging dit gepaard met verschrikkelijke moordpartijen op de Toetsi.

Bovenstaande opmerkingen geven, naar ik hoop, enig idee van de goede inhoud van dit tijdschrift, dat uitgegeven wordt door de Universitaire Pers te Leiden.

W.D.J. Lafeber
Vlaardingse

* * *

INTERNATIONALE SPECTATOR, jaargang XVIII, nr. 2;
Oosteuropese serie, jaargang I, nr. 1.

Er is de laatste jaren nog al wat te doen geweest over de plaats, die de contemporaine geschiedenis in ons onderwijs dient in te nemen. Zonder dat de neuzen ooit officiëel zijn geteld, kan toch gekonstateerd worden, dat een groot aantal collega's de opvatting huldigt, dat het geschiedenisonderwijs de aansluiting bij het heden behoort na te streven. Als bewijs hiervoor moge o.a. dienen het gunstige onthaal, dat de maandbladen *Reflector* en *Blikopener* in

onze kringen ten deel is gevallen.

Het is met name voor de gebruikers van bovengenoemde periodieken verheugend, dat hun een tijdschrift als de Internationale Spectator ten dienste staat om de vaak zo onmisbaar blijken informaties te verschaffen, welke men in de handboeken nog niet behoeft te zoeken. Even verheugend is het, dat de redactie in samenwerking met het Oost-Europa Instituut begonnen is een speciale Oosteuropese serie in haar jaargangen op te nemen, bestaande uit vier afleveringen per jaar. Het lijkt mij immers buiten kijf, dat, ook al is het in de complexiteit van de huidige wereldproblemen moeilijk er één als het belangrijkste aan te wijzen, de ontwikkeling achter het ijzeren gordijn als ernstige gegadigde voor deze titel moet worden beschouwd.

Verder toejuichen van de uitgave als zodanig lijkt mij nauwelijks nodig. Rest mij dus een bespreking van de feitelijke inhoud van het eerste nummer.

Het eerste artikel van Drs. M. P. van den Heuvel, getiteld „China vertrouwt op eigen kracht”, voert ons al onmiddellijk naar het levensgrote probleem van het Russisch-Chinese konflikt. Kompositorisch is het artikel ietwat onevenwichtig. De schrijver heeft de factoren, die in het konflikt een rol spelen, wel zoveel mogelijk willen noemen, maar kon binnen het bestek van zijn artikel uiteraard niet op alle even gedetailleerd ingaan. Daardoor worden slechts een aantal aspecten van het konflikt breder uitgewerkt, met name de Chinese afwijzing van het kernstopakkoord en de verschillende visies ten aanzien van de nationale bevrijdingsbeweging tegen de kolonialisten. Men zou deze kritiek kunnen samenvatten in het verwijt, dat de titel van het artikel niet gelukkig gekozen is. Neemt men dit echter voor lief, dan kan men een rijkdom aan goed gedokumenteerde informaties bijeen vinden, die soms een verrassend nieuw licht werpen op inzichten, die men als aandachtig krantenlezer meende te bezitten. Zo was het voor mij een verrassing - en in zekere zin een geruststelling - te lezen, dat de wijd verbreide mening, als zouden de Chinezen niet tegen een kernoorlog opzien (men denke aan het vaak gehoorde argument, dat de Chinezen na verlies van de helft van hun bevolking nog altijd met 300 miljoen overblijven en de vaak geciteerde uitspraak, dat daarna op de ruïnes van het imperialisme een duizend maal hogere beschaving zal worden opgebouwd) vooral op rekening van de Russische propaganda geschreven moet worden en als zodanig van een uiterst dubieuze betrouwbaarheid is.

Kritiek op ondergeschikte punten kan men ook richten tot de schrijver van de beide volgende artikelen, Drs. M. J. Broekmeijer. Zijn taalgebruik en de opbouw van zijn artikelen lijden aan een zekere slordigheid. Dit is tot op zekere hoogte te billijken geziende aktualiteit van het door hem beschrevene, welke een publikatie „heet van de naald” wenselijk maakt, maar het komt de leesbaarheid nu eenmaal niet ten goede.

Van zijn eerste artikel „De Russische landbouw in de tweede helft van 1963” hebben de lezers van Reflector al kennis kunnen nemen in het jongste februari-nummer. Zij zullen reeds bekend zijn met de belangrijkste konklusie van de schrijver, dat de krisis in de Russische landbouw niet in de eerste plaats het

gevolg is van klimatologisch wangedrag, zelfs niet van een slechte planning, maar vooral van de afkeer van het bureaukratische „plan”systeem zelf bij de Russische boeren.

Het is daarom des te opmerkelijker uit B.'s volgende artikel over de „Ontwikkelingen in de Russische industrie van juni tot december 1963” te vernemen, dat sedert kort in de industriële sektor wel gehoor wordt gegeven aan de roep om grotere democratisering, o.a. door de planning van beneden af, d.w.z. door de ondernemingen zelf te laten plaatsvinden. Chroesjtsjow heeft zich althans recentelijk bij diverse gelegenheden gunstig uitgelaten over de oprichting van „produktiecomité's, waarin ook de arbeiders worden ingeschakeld. Een belangrijke konklusie is, dat hiermee het Zuidslavische voorbeeld van de arbeidersraden wordt genaderd.

In de boekbespreking tenslotte becommentarieert Drs. H. L. Verhaar een tweetal sociologische publikaties uit de Sowjet-Russische koker. Hij knoopt er tevens een beschouwing aan vast over de stand van de sociale wetenschappen in de Sowjet-Unie, waarbij hij tot de, overigens weinig opzienbarende, konklusie komt, dat men geen hoge verwachtingen mag koesteren van de marxistische sociologie, ingekapseld als deze is in het keurslijf van de officiële wereldbeschouwing. De sociologie is in de Sowjet-Unie in een wel zeer pregnante zin „hulp” wetenschap, namelijk door de praktische hulp, die zij het regime te bieden heeft bij het verrichten van zijn ideologische en propagandistische arbeid.

Men moet bij de overvloed van litteratuur, waar speciaal de geschiedenisdocent tegenwoordig mee gekonfronteerd wordt, zuinig zijn met het epitheton „onmisbaar”. Ten aanzien van dit eerste Oost-Europanummer is echter het minste, dat men kan doen, een abonnement ten behoeve van de docentenbibliotheek urgeren.

Ik vergat bijna te vermelden, dat de prijs voor deze speciale serie, het zgn. kleine abonnement, f 8.- bedraagt, terwijl de afleveringen niet afzonderlijk verkrijgbaar zijn.

G. A. J. Giezeman

Boekbespreking

Phoebe Pool, Constable; Charles Wentinck, El Greco;

B. W. Robinson, Hiroshige; Denys Sutton, Titiaan.

Zwarte Beertjes, Kunstpocket, Bruna, Utrecht, f 1.75.

Bij de verscheidene series kunstboeken in pocketformaat, die de laatste tijd bezig zijn te verschijnen, neemt deze serie een aparte plaats in, omdat de onderscheidene deeltjes niet aan bepaalde stromingen zijn gewijd, maar aan personen. Door de schrijvers wordt in een betrekkelijk kort bestek een

uitstekende informatie gegeven van de betreffende kunstenaar. Deze informatie betreffen niet alleen het leven van de schilder, maar ook wordt een schets gegeven van de culturele sfeer van de tijd, waarin de betreffende kunstenaar leefde. Dat dit slechts bij een schets blijft is de schrijvers niet kwalijk te nemen. Men krijgt de indruk, dat ze niet meer hebben willen geven. Deze Zwarte Beertjes kunnen bepaald wel hun nut bewijzen op scholen, waar de leerlingen zelfstandig bepaalde opdrachten moeten uitwerken tot werkstukken. De kleurenreproducties zijn niet altijd zo goed geslaagd. Dit is echter niet zo'n bezwaar, omdat de illustraties de indruk wekken vooral als ondersteuning van de tekst er bij gevoegd te zijn.

J.S.W.

* * *

Toneel ofte Vertooch der BYBELSCHE HISTORIEN, Cierlyck in 't koper gemaect door Pieter H. Schut, ende in druck uytgegeven door Nicolaes Visscher, tot Amsteldam Anno 1659, Zwarte Beertjes, Bruna, Utrecht, f 3,50. Het is moeilijk te zeggen hoe dit plaatjesboek op de middelbare school in de geschiedenisles is te gebruiken. Deze heruitgave van een in 1659 verschenen boek is interessant, maar daar blijft het ook bij. Het bevat de afbeeldingen van Bijbelse situaties, zoals die door een 17e eeuws etser zijn verbeeld. Er is geen enkel commentaar bij.

J.S.W.

* * *

Drs. S.J. de Vries, Agon examengidsen Geschiedenis I (Algemene Geschiedenis) en II (Vaderlandse Geschiedenis), Uitg. Agon Elsevier, A'dam/Brussel. Twee boekjes à f 2,90; deel I telt 34 en deel II 15 bladzijden („kantjes”). Mijns inziens terecht noemt de uitgever in een begeleidende brief als voordeel van deze gidsen: „de gebruiker ziet weer én het bos én de bomen daarin”. Ik heb dan ook grote bewondering voor de samensteller van deze gidsen wegens het vele, dat hij hierin overzichtelijk en exact heeft samengebracht in schema's, kaartjes en scherp geformuleerde tekst.

Uiteraard zullen deze gidsen slechts bruikbaar zijn voor leerlingen, die prima onderwijs hebben gehad, anders kunnen zij de korte, puntige tekst niet als aide-mémoire benutten.

Kaartje 13 op blz. 8 van deel II (huidige indeling van de Nederlandse bisdommen) is verkeerd getekend; bij een herdruk late schrijver zich even deskundig inlichten.

Verder niets dan lof.

G.W. van Voorst van Beest

* * *

Dr. J. Boersma, Antonius de Haen

van Gorcum en Comp. N. V., Assen, f 12.90.

Het is zeker niet toevallig dat de Haagse arts Antonius de Haen in 1754 naar Wenen vertrok om daar het ambt van hoogleraar in de praktische geneeskunde uit handen van Maria Theresia te aanvaarden. Tijdens de Oostenrijkse Successie-oorlog had zijn vriend Van Swieten als lijfarts van de keizerin en als hervormer van de medische faculteit in de Oostenrijkse hoofdstad een ware machtspositie verworven. Beiden waren leerlingen van Boerhave en heel Europa wenste in die jaren medisch onderricht „ad methodum Leydensem”. Bovendien had De Haen als Oud-Katholiek in de Republiek weinig kans op een leerstoel; Van Swieten was destijds, als Rooms-Katholiek, zelfs het geven van private colleges verboden.

In Den Haag had De Haen reeds enkele wetenschappelijke verhandelingen geschreven. In de eerste plaats evenwel had hij er zich ontwikkeld tot een zeer gewaardeerd huisarts. Volgens zijn zeggen hadden aanzienlijke dames bij zijn afscheid verklaard te hopen dat hun kinderen nog voor zijn vertrek de pokken zouden krijgen!

Op zijn colleges aan de Weense universiteit onderwees hij de meest verschillende vakken. In het „Bürgerspital” gaf hij zijn klinisch onderwijs en verrichtte hij zelf de secties voor de studenten. Hij wordt geprezen als een uitmuntend leraar, zich van de beperktheid van zijn kennis en kunde bewust, kritisch tegenover zichzelf, Boerhave en zelfs tegenover zijn (en ook Boerhaves) grote voorbeeld Hippocrates.

Fel richtte hij zich tegen de „systematici”, steeds kwam hij op (in navolging van Hippocrates) voor een natuurlijke geneeswijze, gebaseerd op eenvoudige hygiënische maatregelen, die in het Wenen van die dagen revolutionair leken („Koortspatienten worden onder een laag dekens begraven tot ze genezen of dood zijn”, schrijft De Haen in een van zijn brieven).

Naast zijn onderwijstaak wijdde Antonius de Haen zich aan de wetenschap. In Wenen schreef hij bijna twintig werken, waaronder zijn veelgebruikte „Ratio Medendi”. Ook had hij nog zijn werkzaamheden als hofarts. In 1776 werd de grote medicus zelf ziek; na een kortstondig herstel (naar zijn zeggendooreen haringkuur!) overleed hij aan waterzucht.

We mogen Dr. Boersma dankbaar zijn dat hij de figuur van deze eminente leerling van de „Leidse Hippocrates”, die voor de verbreiding van diens denkbelden in Midden-Europa zo'n grote betekenis heeft gehad, in zijn boek voor ons tot leven heeft weten te brengen. De schrijver heeft, bij gebrek aan een monografie over zijn onderwerp, zijn verhaal uit de bronnen (De Haens merendeels in het Latijn geschreven werken, brieven en andere archiefstukken) moeten opbouwen. De vele (te vele?) citaten, alle interessant en illustratief, leggen hiervan getuigenis af.

Nauwkeurig gaat hij na welke betekenis Antonius de Haen heeft gehad voor de ontwikkeling van de medische wetenschap. Hij komt tot de conclusie dat deze gelegen is in het invoeren van de thermometrie (het systematisch meten van lichaamstemperaturen), het toepassen van de elektrotherapie (hij noemt De

Haen de eerste klinische elektrotherapeut) en in de resultaten van zijn dier-experimenteel onderzoek (dat vele honden het leven kostte, hetgeen de medicus ook zelf betreurde: „auch ich liebe dieses getreue Tier“).

Uitvoerige behandeling vindt ook De Haens verzet tegen de inoculatie (inenting tegen de pokken), een methode die, in Ch'na en Turkije reeds eeuwenlang toegepast, in Europa pas in de 18de eeuw ingang vond. Zijn bezwaren waren zowel van ethische als van medische aard. Ook in deze beriep hij zich op Hippocrates.

Overtuigend is Dr. Boersma's verdediging van De Haen tegen de onvriendelijke kwalificaties van biografen, die hij alle terugvoert op de terminologie van een anoniem schotschrift, een van die typische „libellen“ die in de 17de en 18de eeuw zo vaak de sfeer van het openbare leven vergiftigden. Hiertegenover karakteriseert de schrijver De Haen als een misschien iets te agressief polemicus, die het evenwel steeds om de waarheid ging en niet om het gelijk hebben.

Ook tegen de aantijging van voor een man van wetenschap beschamend geloof in wonderen en tovenarij neemt hij De Haen in bescherming. Weliswaar onderschreef deze een dergelijk geloof op grond van de Bijbel, dit wilde niet zeggen dat hij wonderbaarlijke genezingen en het bestaan van door tovenarij verwekte ziekten in de dagelijkse praktijk mogelijk achtte.

„Antonius de Haen“, oorspronkelijk als proefschrift verschenen en later uitgegeven in „Van Gorcum's Historische Bibliotheek“, is in de eerste plaats van belang voor de medicohistoricus. Het verdient intussen evenzeer de aandacht van de lezer met cultuurhistorische belangstelling.

H. A. v. V.

* * *

Grondwet en Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden

J. B. Wolters, Groningen, 1964.

Door de laatste grondwetsherziening is ook voor het schoolgebruik een nieuwe uitgave van de Grondwet nodig.

Zoals bekend, zijn de volgende wijzigingen hierin aangebracht:

Art. 1 en 178 betreffende het grondgebied van het Koninkrijk.

Art. 10, 11, 17 en 20 oude grondwet betreffende de troonopvolging.

Art. 90, 137 en 152 betreffende het actief kiesrecht (niet beneden 21 jaar i. p. v. 23 jaar), art. 94 betreffende het passief kiesrecht (25 jaar i. p. v. 30 jaar).

In de uitgave is tevens opgenomen de Wet, houdende algemene bepalingen der wetgeving van het Koninkrijk (15 mei 1829).

Voor het onderwijs is dit zeker van belang. Bij de staatsinrichting wordt deze wet meestal over het hoofd gezien. Toch is het belangrijk dat onze leerlingen eens nadenken over enkele grondbeginselen van onze wetgeving, zoals bv.: Geen wet is verbindend zo lang zij niet behoorlijk is afgekondigd.

Of: Gewoonte geeft geen recht, dan alleen wanneer de Wet daarop verwijst. De uitgave is keurig verzorgd.

A. C. H.

Prof. Dr. J. H. Thiel, Caesar, Kopstukken uit de geschiedenis.
Kruseman, Den Haag, f 2,50.

De bespreking van dit boekje in dit tijdschrift, lijkt mij voornamelijk van didactisch belang. Immers, de naam van de schrijver is reeds een waarborg voor de kwaliteit van het wetenschappelijk gehalte. Het heeft weinig zin deze nog eens aan een kritisch oordeel te onderwerpen.

De behandeling van de figuur van Caesar in een klas, stelt ons ieder jaar voor een gewetensvraag. Wij weten, levend in een tijd waarin dictatoren hun aantrekkingskracht op de jeugd nog niet hebben verloren, maar al te goed dat dit stuk van de romeinse geschiedenis, - de overgang van de republiek naar de dictatuur - als geestelijk dynamiet kan werken. Want als docent praten wij niet alleen over geschiedenis, wij maken tevens geschiedenis, doordat wij met ons eigen oordeel invloed uitoefenen op de toekomst. Wie, dit lezende, hierbij zijn wenkbrauwen even omhoogtrekt, zij de lectuur van „Mein Kampf” aanbevelen. Reeds op een van de eerste bladzijden vindt men hier het verhaal van de geschiedenisleraar, wiens visie op de geschiedenis van het Duitse volk, via het medium Adolf Hitler, de geschiedenis van het Duitse volk beïnvloed heeft op een wijze zoals hij zich dit nauwelijks bewust is geweest.

Hetzelfde geldt - in wat groter formaat - voor de „geschiedenisleraren” die in de loop der eeuwen Caesar hebben vereeuwigd voor het nageslacht. Denk eens aan de invloed die is uitgegaan van Plutarchus, Dante en Mommsen. Men behoeft nog niet van mythevorming te spreken, die van deze drie schrijvers is uitgegaan. Dikwijls zijn het pas de leerlingen - men denke aan Napoleon van wie gezegd wordt dat hij in zijn jeugd Plutarchus in zijn zak droeg - die het geleerde in daden gaan omzetten.

Tegenwoordig gebruiken de neo-fascisten Caesar als top-exponent, om de eeuwige waarden van Rome voor het Italiaanse volk duidelijk te maken.

Met welk beeld van Caesar sturen wij onze leerlingen naar huis? Wie was Caesar als mens? Was hij wreed? Was hij goedertieren? Was hij een vrouwenjager? Was hij een voorbeeldig echtgenoot? Wie was Caesar als staatsman? Was hij conservatief? Was hij progressief? Heeft hij Europa geciviliseerd? Heeft hij Rome geterroriseerd? Wie was Caesar als veldheer? Was hij een koel berekenend tacticus? Was hij een roekeloos va-banque-speler? Allemaal vragen, die van belang worden, zodra men met zijn leerlingen iets meer wil doen, dan hen te voeren langs de wel geplaveide wegen van de historische feitjes uit het geschiedenis-leerboek.

Deze historische top-figuur leent zich nu eenmaal tot een verleidelijk didactisch experiment. Het is mogelijk in de éne les Caesar voor te stellen als een edel en onbaatzuchtig mens, en in de volgende les als een prachtig roofdier. Men kan dan in de daaropvolgende les de leerlingen laten oordelen: zoeken jullie het zelf nu maar uit!

Men moet hierbij echter als docent goed beslagen ten ijs komen, om de discussie, die aan dit proces van oordeelsvorming vooraf dient te gaan, in de hand te kunnen houden.

Het boekje van Prof. Thiel geeft ons hiervoor al het benodigde materiaal. De

hierboven gestelde vragen worden stuk voor stuk uitvoerig behandeld. Daarbij worden steeds twee kanten van Caesars persoonlijkheid onder ogen gezien. Het gaat niet om een zwart-wit schildering. Het gaat om een beoordeling, waarbij zowel de ene kant als de andere kant van zijn karakter, van zijn staatsmanschap, van zijn veldheerschap tot zijn recht komt.

Deze „zwei Seelen in Caesars Brust” zijn in dit boekje zo overtuigend weergegeven, dat zowel de glorie als de tragiek van zijn levensloop als een machtig mensenbeeld voor het nageslacht kan voortleven, zonder daarbij te behoeven ontaarden tot het geestelijk dynamiet van revolutionair conservatisme.

Natuurlijk kan er over het boekje nog veel meer geschreven worden. Nu door de film en het damesweekblad het ons bijzonder moeilijk gemaakt wordt Gajus Julius Caesar onbevangen te beoordelen, is het des te verleidelijker nog enkele vragen aan de schrijver te stellen, die in het boekje nauwelijks worden beantwoord.

Welke invloed heeft Cleopatra op Caesar uitgeoefend? Welke invloed heeft Egypte, door het medium Cleopatra, op Rome uitgeoefend? Waardoor heeft het rationalisme van de republiek plaats moeten maken voor de magie en de mythe van het keizerrijk?

Allemaal vraagstukken die niet zo gemakkelijk in 87 bladzijden kunnen worden beantwoord. Maar tegen de achtergrond van deze vraagstukken wordt de figuur van Caesar steeds boeiender. Niet alleen voor de schoolmeesters, maar ook voor de jeugd.

A. C. Henny

* * *

Drs. W. Langeveld, Hoe leven wij; inleiding tot de leer der samenleving.

3e druk, Muusses, Purmerend, 216 blz. f 7,90.

Het vak maatschappijleer mede behoeden voor degradatie vergaarbak te zijn voor alle mogelijke onderwerpen, door het schrijven van zeer bruikbare inleidingen, is een loffelijk streven, zeker wanneer het geschiedt op een wijze zoals in het handzame boek van Drs. Langeveld.

De verzorgde uitgave en de vele toepasselijke illustraties, statistieken e.d. completeren de weloverwogen opzet en ondersteunen het doel van de schrijver een leerboek te schrijven over een aantal belangrijke maatschappelijke problemen. Het opbouwen van een goede les en het opwekken van een reële discussie is met behulp van dit boek zeer wel mogelijk. Wanneer in het voorwoord wordt gesteld dat dit leerboek vooral ook leesboek wil zijn, mogen we de schrijver de eer geven daarin geslaagd te zijn.

Het is dan ook niet omwille van de kritiek dat enige kritische opmerkingen hier zullen volgen, maar om aan te tonen hoe moeilijk het is maatschappijleer op juiste wijze te isoleren in de steeds aanwezige historische, sociale, economische en culturele omgeving. Waarom geeft schrijver zijn boek de ondertitel mee; inleiding tot de leer der samenleving, terwijl er meer sprake is van een inleiding tot de geschiedenis der samenleving.

De opzet geen sociologisch handboek te willen schrijven noopte tot een compromis tussen sociologie en geschiedenis. Hierbij had het accent meer moeten liggen op het element sociologie, wat gemakkelijk bereikt had kunnen worden door in de inleiding een aantal meer exact sociologische definities op te nemen en daaromheen diezelfde inleiding ruimer en meer specifiek sociologisch op te bouwen. Het ontbreken van die definities doet afbreuk aan de duidelijkheid van de eerste hoofdstukken.

Hier en daar leidt de bedoeling om beknopt te zijn tot wat al te ongenueanceerde uitspraken. Over „de Broeders en Zusters van het gemene leven als sekte van vrome leken waar het grootste gevaar voor de kerk lag omdat ze zich zonder vervolging konden verdiepen in de studie van Bijbel en gebed” zou menigeen wellicht eens willen napraten (blz. 64). Ergens wordt ook het probleem hoe men agrarische overschotten zou kunnen verdelen onder de ontwikkelingslanden, heel snel en ook heel negatief afgedaan.

Nieuw in deze druk is een paragraaf over de schoolklas onder het hoofdstuk maatschappelijke groepen. Dat lijkt me geen winstpunt vanwege een nogal gekunsteld voorbeeld waaraan het geheel wordt opgehangen.

Overigens voor alle belangstellenden: een goed en zeer bruikbaar boek.

Th. J. B. Liefding

* * *

Dr. M. G. Spiertz, Maastricht in het vierde kwart van de achttiende eeuw
Assen, 1964.

Deze handelsuitgave van een Nijmeegse dissertatie is tevens het eerste deel van een reeks Maaslandse monografieën, die met dit werk een goede start maakt. Wel kan men met de auteur van mening verschillen over de vraag of een andere compositie dit werk niet toegankelijker zou hebben gemaakt. De thesen en vondsten die in dit boek worden aangeboden, zijn gewichtig genoeg om op de voorgrond te mogentreden, maar ze staan wat verstopt in een tekst die de vorm heeft van een genoegelijke vertelling. De beschrijving, aan het begin van het werk, van de Ancien Régime-sfeer in de stad Maastricht, doet, hoe leesbaar ze ook is, allerminst een baanbrekend werk verwachten. Gelukkig komt de lezer wat dat aangaat bedrogen uit, als hij tenminste bereid is goed te blijven letten op de diverse facetten van het geheel en de rol van bepaalde personen daarin.

De stad, die onder haar beide Heren, de Luikse Prins-Bisschop en de Staten Generaal, in de achttiende eeuw meer en meer aan de macht van de laatste overgeleverd was, vormde met zijn twee soorten burgers en magistraten en een groot garnizoen een typisch decor voor de verfijnde aristocratisch-franse cultuur van het Ancien Régime. Men stond er, in de bovenlaag van de autochtone katholieke bevolking, alsook daarbuiten, open voor tal van invloeden van buitenaf. De filosofen werden gelezen, in schouwburg, sociëteit en boekhandel ging heel wat om, en ook de vijf vrijmetselaarslogen, waarvan twee voor militairen, hadden betekenis. Gebeurtenissen van gewicht op het terrein

van de Franse cultuur, de Zuidnederlandse politiek, de Luikse kerk, en de Haagse ambtelijke en militaire wereld, lokten levendige reacties uit. Het is de verdienste van dit boek, dat er zorgvuldig in is uitgewerkt, hoe deze gemeenschap reageerde op de crisis die komen moest na de aftocht van het Staatse garnizoen. De inlijving, niet bij de Bataafse maar bij de Franse Republiek, bracht materiële ellende en een geestelijke crisis met zich mee. Wij zien hoe de personen en groepen, die we in het eerste hoofdstuk hebben leren kennen, daarop reageren. Zonder overbodig heimwee wordt beschreven hoe het oude verdwijnt. De verwachtingen en al spoedig ook de desillusies van de mensen die het nieuwe met vreugde begroetten, krijgenevenzeer de aandacht als de manipulaties van die personen, die wisten te profiteren van de verschuivingen die het nieuwe regiem veroorzaakte. In het laatste hoofdstuk wordt uitvoerig en met veel begrip behandeld hoe de katholieke kerkgemeenschap reageerde op de beproevingen waaraan zij onderworpen werd door de revolutionaire maatregelen.

R.

* * *

Een Keizer en zijn tijd: Karel V.

Vijf gekleurde filmstroken, tezamen 95 beelden, uitgave Luctor N.V., Baarn, f 85,50; ook als kleurendia's leverbaar, f 118,85. Bestelnr. B 22-26.

Deze aanbieding is van bijzonder goede kwaliteit. De kleuren zijn uitstekend. De afbeeldingen, opnamen van voorwerpen, kunstwerken en documenten, zijn alle authentiek. De sfeer van de tijd wordt goed weergegeven in meubel en prent, harnas en portret, gobelin en miniatuur. Dit kan men waarlijk niet beweren van alle stroken die voor het geschiedenisonderwijs in de handel zijn. Men kan met deze series dan ook een goed beeld van de tijd geven. Zo werden ongeveer 25 van deze 95 afbeeldingen, geprojecteerd op Luctor's daglichtscherm, door mij gebruikt voor een klas op de geluidsband, die ten gehore werd gebracht tijdens de N.J.B.G.-tentoonstelling over het geschiedenisonderwijs in de laatste kerstvacantie.

Er is helaas één bezwaar aan de opzet van deze aanbieding. Het geheel is te omvangrijk, en daardoor ook duur. Ook de toelichting is te weinig op het lesbedrijf afgestemd. Het heeft mij heel wat tijd gekost er een selectie uit te maken en er die les bij samen te stellen. Het is ook geen ideale oplossing slechts één of twee van de stroken te bestellen. Dat blijkt wel uit de undertitels van de afzonderlijke stroken, die resp. handelen over Karel's familie (B 22), zijn jeugd en zijn erfenissen (B 23), Antwerpen, Frans I, huwelijk, binnenlandse politiek (B 24), oorlogen tegen de Turken (B 25), godsdiensoorlogen en troonsafstand (B 26). Ik vind het jammer dit bezwaar tegen deze stroken van Luctor naar voren te moeten brengen, omdat deze firma met dit materiaal overigens zo duidelijk toont op de goede weg te zijn.

R.

* * *

Dr. H. J. de Graaf, De regering van Sunan Mangku - Rat I Tegal Wangi, vorst van Mataram (1646 - 1677), dl. II. Opstand en ondergang (Verhand. v. h. Kon. Inst. voor T., L. en Volkenkunde dl. 39, Nijhoff, 1962).

In wisselwerking met de „Ethische richting” maar chronologisch daaraan enige tientallen jaren voorafgaande, neemt in de tweede helft van de 19e eeuw de belangstelling voor de eigen, locale geschiedenis van de verschillende Indonesische volken langzamerhand toe. Toch duurt het nog enige tientallen jaren, voordat de invloed daarvan ook in de „Nederlands-Indische” geschiedschrijving merkbaar is. Gedeeltelijk is dit veroorzaakt door de taalmoeilijkheden, maar het wantrouwen in de betrouwbaarheid van de - aanvankelijk zeer schaarse en ook nu nog niet overvloedig aanwezige - Makassaanse, Buginese, Javaanse enz. schriftelijke bronnen is toch een nog grotere rem geweest. Langzamerhand is dit wantrouwen enigermate overwonnen, vooral ook omdat men door grotere taalbeheersing en betere kennis van de in letterkunde en mythologie gebruikte symboliek, dieper ethnologisch inzicht enz. tot een zuiverder revaluatie van de Javaanse enz. bronnen kon komen. Het blijkt nu dat de beschikbare Nederlandse en Inheemse bronnen elkaar vaak op verrassende wijze aanvullen en controle mogelijk maken.

Van deze werkwijze is Dr. H. J. de Graaf een der pioniers geweest. In de Inleiding van zijn *Geschiedenis van Indonesië* ('s-Gravenhage, 1949) en in het Kol. Tijdschrift (van nov. 1940, no. 6) gaf hij hiervan reeds een motivering, in zijn sindsdien in de „Verhandelingen” verschenen werken over Sénepati (dl. XIII, 1954) en Sultan Agung (dl. XXIII, 1958) en in het eerste deel van de onderhavige biografie zet hij deze werkwijze in de praktijk voort.

Hij doet dit op een wijze die de liefhebber van deze stof van begin tot einde boeit. Ik maak hierbij doelbewust een beperking in het lezerspubliek, want deze materie vraagt niet alleen een zekere mate van kennis van de grote lijn der gebeurtenissen, maar ook een zich invoelen in een sfeer die de gemiddelde nuchtere „Hollander” niet direct ligt. De geschiedenis van een volk dat kans ziet van zijn alfabet (ṅāṅ tjarāka) een mythologisch verhaal van een koning en zijn twee dienaren te maken, vraagt een andere benadering dan de gebruikelijke Europese. Het boek leest op verschillende momenten als een van de babad's (Javaanse „kronieken”) die een belangrijk gedeelte van de bronnen gevormd hebben en dit vormt m.i. juist een van de charmes - die overigens aan de betrouwbaarheid geen afbreuk doen. Het verdient overigens wel aanbeveling de op pag. VIII gegeven afkortingen en de daarop in de Wordverklaring (blz. 197) gegeven toelichting voor de lezing uit het hoofd te leren, de enkele ruimten daaraan gespendeerd voorkomen veel onderbrekend opzoeken. (Waarom ontbreekt hierbij echter de afkorting d. voor de Makassaanse titel Daeng?)

Een aanmerking meen ik echter wel te moeten maken op het volkomen ontbreken van kaarten. En een kaart van Midden- en Oost Java én een van Zuid-Celebes zou m.i. verhelderend werken. Ook een geslachtsregister zou aan te bevelen zijn.

E.

Alfred Kossmann, Reislust, Reuzensalamander.

Querido, Amsterdam, 1963, f 4, 90.

Het maakt waarschijnlijk een wat vreemde indruk, dat in Kleio ook al belletrie besproken wordt. Maar daar heeft het bijzonder charmante boek van Kossmann zelf een duidelijke verontschuldiging voor gegeven. Kossmann heeft al succes gehad met deze reisoverpeinzingen en na het lezen kan men niet anders zeggen, terecht. De ANWB heeft hem voor dit boek een prijs gegeven, omdat het niet alleen door de titel de reislust zou opwekken.

Voor geschiedenisleraren heeft het naar mijn mening de belangrijkste betekenis als propagandageschrift voor het Geschiedenisonderwijs. Iedere geschiedenisleraar, die weer eens te maken krijgt met lieden, die van hem proberen te weten te komen, wat je na de school nog aan geschiedenisonderwijs hebt, kan dit boek van Kossmann aanraden te lezen. Nu heeft Kossmann wel een gebied bezocht, dat in belangrijke mate een geschiedenis heeft. Met een reisbeurs van het rijk reisde hij namelijk door Italië, Griekenland en Europees Turkije.

Kossmann beschrijft niet alleen wat hij ziet. Of beter, hij ziet meer dan wat zijn oog ontwaardt. En zo wordt dan zijn reisbeschrijving niet alleen een relaas van een reis in deze eeuw. Zij is vermengd met de beschrijving van een reis, die een reiziger uit vroeger tijden gemaakt kon hebben. „Reislust” wordt daarmee een getuigenis van een man, die weet heeft van het verleden en juist daarom uit zijn reis een maximum aan vreugde haalt. Om het met Kossmann's eigen woorden te zeggen: „Vertrouwd raken met een vreemde, verre, oude cultuur veroorzaakt een intens geluksgevoel”.

Reislust is een verrukkelijk en charmant boek. Het voert niet alleen propaganda voor reizen, maar vooral voor reizen met een bagage vol kennis van het verleden van het land waar men is. Het is daarom gewijd aan Kleio, onze muze.

J.S.W.

* * *

F.L.Bastet, Reizigers naar Rome, N.V. de Arbeiderspers, Amsterdam, z.j. Aan de hand van reisbeschrijvingen uit verschillende eeuwen, speciaal van Nederlandse origine, krijgt de lezer een indruk van de ontwikkeling der belangstelling voor archeologische vondsten te Rome. Voor een openbare les, i.c. bij de aanvaarding van een lectoraat in de klassieke archeologie te Leiden, vrij interessante lectuur.

G.

Sprekend verleden

Oude kranten bevatten een bijna onuitputtelijke voorraad gegevens, die vooral uit cultureel-historisch oogpunt belangwekkend zijn. Wie niet van historisch besef gespeend is, zal bij het zich verdiepen in deze oude krantenlectuur ontdekken, dat hij nu eens niet óver geschiedenis leest, maar geschiedenis zelf, dat de geschiedenis a.h.w. aan het woord is.

Uit de kranten sinds het belangrijke jaar 1795 bracht Dr. C. G. L. Apeldoorn het verleden van ons land op verrassende wijze tot leven, terwijl ook de grote gebeurtenissen om ons heen ruime aandacht krijgen.

Dr. C. G. L. Apeldoorn / Sprekend verleden / geb. f 5,90

Een onmisbaar hulpmiddel bij de behandeling van de Nederlandse geschiedenis sinds de Franse Revolutie.

een uitgave van
Van Goor Zonen Den Haag

in de boekhandel verkrijgbaar

Er zijn
nu reeds
zes
deeltjes van onze succesreeks
Kleio geknipt
beschikbaar
voor uw geschiedenisles.
Voor een dieper doorleven
en blijvender verwerken
van het historie-onderwijs
zijn deze bescheiden
maar briljante boekjes ideaal.
Stimuleert ook ú
reeds de aandacht
van uw leerlingen met
Kleio geknipt?
Dit zijn de enige 'hulpboekjes'
die het programma
niet verzwaren, maar verlichten
en aantrekkelijker maken.
Tot nu toe verschenen:
De oude beschavingen
De klassieke wereld
Middeleeuwen
De zestiende en zeventiende eeuw
De achttiende eeuw
De negentiende eeuw
Van Goor Zonen Den Haag